

LÄHDE

HISTORIATIETEELLINEN AIKAKAUSKIRJA 2020

Vertaisarvioitu tieteellinen aikakauskirja
16. vuosikerta
lahde.journal.fi

Julkaisija:
Labyrintti ry.
Pohjois-Karjalan historiallinen yhdistys ry.

Päätoimittaja:
Jenni Merovuo
jenni.merovuo@uef.fi

Toimitussihteerit:
Antti Härkönen, Timo Haapasalo, Miika Raudaskoski, Alexandr Osipov

Kansi:
Jenni Merovuo

Taitto:
Jenni Merovuo

ISSN 2489-6195

Marko Lamberg

Joki, koski ja kylä

Jyväskylän uudisasutusalueen paikannimistö varhaismodernin tilanhahmottamisen ilmentäjänä

Abstrakti

Paikannimiä tutkimalla voidaan selvittää, miten menneisyyden ihmiset ovat hahmottaneet tilaa ja miten he ovat identifioineet itsensä ja toisensa suhteessa siihen. Päijänteen pohjoisrannoilta alkavat tienoot muuttuivat 1500-luvun kuluessa eränkäyntialueista uudisasutusalueiksi, ja samalla niiden paikannimistöä tallentui varhaismoderniin viranomaislähteisiin, etenkin veroluetteloihin mutta myös tuomioistuimien asiakirjoihin. Niiden avulla voidaan tarkastella sitä, miten uudisasuttajat ja heidän kintereillään seuraavat virkamiehet hahmottivat Jyväskylän uudisasutusalueen paikallista tilaa omista näkökulmistaan.

Artikkelissa tarkastellaan Jyväskylän alueen paikannimistöä vuosien 1506 ja 1596 välisenä aikana. Alueen keskeisimmät paikat nimettiin paikallisten luonnonelementtien mukaan. Jyväsjärvi, sikäli kuin nimeä edes käytettiin 1500-luvulla, ei soveltunut aluetta yhdistäväksi kiintopisteeksi, mihin vaikutti hajanaisen uudisasutuksen jakautuminen kahden eri pitäjän alueelle. Asutuksesta puhuttaessa kiintopisteinä käytettiin alueen kautta kulkevaa vesireittiä eli Jyväsjokea ja siinä sijaitsevaa Leppäkoskea. Alueella oli siis kaksi kilpailevaa rinnakkaisnimeä, mutta Leppäkosken käytöstä asutusnimenä vuoden 1560 jälkeen ei kuitenkaan ole todisteita.

Hallinto omaksui paikallisella tasolla syntyneet nimet, mutta veroluettelot kertovat myös nimistön muutoksista ja jopa sen tietoisesta muokkaamisesta. Jyväsjoen kylä oli maakirjoihin hahmoteltuna ensi sijassa viranomaisluomus, jossa yhdisteltiin kilometrienkin päässä toisistaan sijaitsevia tiloja näennäisesti yhdeksi yhteisöksi. Kymmenysluetteloissa sitä vastoin paikallinen tila kuvattiin tavalla, joka heijasti selkeämmin paikallista maantiedettä. Ilmeisesti juuri hallinnolliset tarpeet selittävät, miksi Jyväsjoki-nimen käyttö asutusnimenä päättyi: kun kauemmaksi vesireitin pohjoisosiin muutti lisää uudisasukkaita, Jyväsjoen tarkoite asutusnimenä olisi laajentunut liikaa. Hallinnon ratkaisuja olivat paikalliseen nimistöön turvautuen Leppäkoski-rinnakkaisnimen käyttö, Palokan asutuksen kirjaaminen omaksi kyläkseen ja ikään kuin pohjoisrajaksi samoin kuin Jyväsjoen nimen muokkaaminen. Otaksuttavasti asukkaatkin jo puhuivat seudusta käyttäen lyhempiä muotoja Jyväksen kylä ja Jyväskylä. Myös Jyväsjoen eteläisen naapurikylän nimenvaihdos Päijänteenpohjasta Keljoksi palveli yhtä lailla hallinnon ja kansan tarpeita, sillä Sääksmäen pitäjään kuului toinenkin, kauempana sijaitseva samanniminen uudisasutusalue.

Luonnonpaikkoihin viittaavien paikannimien rinnalle nousi vähitellen Ihantilan ja Tourulan kaltaisia nimiä, jotka viittasivat joko tilanomistajiin tai hämäläisiin kantataloihin, siis ihmisiin ja ihmisasutukseen eivätkä luontoon. Jyväsjoki ja Leppäkoski jäivät taka-alalle ja suorastaan unohtuivat; Jyväsjoen käsite on 2000-luvulle tultaessa siirtynyt tarkoittamaan vanhan vesireitin

pohjoisimpia osia ja silloinkin sitä käytetään enää harvakseltaan ja epävirallisena rinnakkaisnimenä.

Artikkeli on osa Svenska Litteratursällskapet i Finlandin, Svenska Kulturfondenin ja Turun yliopiston ihmistieteiden tutkijakollegiumin rahoittamaa tutkimushanketta, jossa tarkastelen esimodernia tilallista puhuntaa.¹

Avainsanat: tila, paikannimet, identiteetti, varhaismoderni, voudintilit, Jyväskylä

Johdanto

Paikkojen nimeäminen on universaali piirre ihmislajin toiminnassa. Antamalla fyysisen tilan osille nimiä ihminen helpottaa tilasta puhumista. Paikannimien avulla voidaan esimerkiksi selostaa jonkin asian sijaintia tai kulkureittejä tai omistusten rajoja. Nimenanto antaa paikalle identiteetin ja mahdollistaa myös sen, että ihminen tai yhteisö identifioi itsensä tai toisensa suhteessa nimettyyn paikkaan.² Henkilönimien tavoin paikannimistöä luonnehtii kerroksellisuus. Osa paikannimistä muuttuu ja korvautuu aikojen kuluessa kokonaan uusilla nimillä, kun taas joissain tapauksissa nimi jatkaa olemassaoloaan samassa tai melkein samassa muodossa satojen ja jopa tuhansien vuosien ajan.³ Paikannimistöä luonnehtii myös päällekkäisyys ja rinnakkaisuus: yhdestä ja samasta paikasta voidaan puhua samanaikaisesti eri nimillä. Esimerkiksi Suomen nykyisestä pääkaupungista voidaan suomeksi puhua Helsingin, Hesana tai Stadina. Kaupungilla on myös ruotsinkielinen nimi Helsingfors, ja suomenruotsissa käytetään myös nimiä Hesa ja Stan.⁴

Nykyistä ja aikaisempaa kotimaista paikannimistöä on Suomessa kerätty ja talletettu laajamittaisimmin Kotimaisten kielten keskuksen paikannimikokoelmiin, joihin perustuu keskuksen ylläpitämä Nimiarkisto-sovellus, samoin kuin Maanmittauslaitoksen paikannimirekisteriin, johon peruskartat ja Karttapaikka-sovellus perustuvat. Näitä tietoja voi hakea myös Nimisampo-sovelluksen avulla.⁵ Kaikkia paikannimiä ei silti ole voitu saada talteen eikä varmaan koskaan saadakaan, koska paikallisella tasolla käytetään myös nimiä, jotka eivät tule viranomaisten eivätkä nimienkerääjien tietoon.⁶

Tässä artikkelissa käsittelen paikannimien avulla tilan hahmottamista keskiajan ja uuden ajan alun taitteen Suomessa, tarkemmin sanoen 1500-luvun Hämeen takamailla Jyväskylän seudun uudisasutusalueella. Pääkysymykseni on se, missä määrin paikallisen maantieteen luonnonelementtejä hyödynnettiin nimettäessä paikkoja ja muodostettaessa yhteisöille rajoja

¹ Kiitän lämpimästi palautteesta, jota olen saanut nimettömiltä arvioitsijoilta samoin kuin Tutkijakollegiumin kollegoiltani ja Turun pohjoismaisten kielten oppiaineen tutkijaseminaarin osanottajilta, mutta otan tietysti täyden vastuun kaikista mahdollisista artikkelini puutteista.

² Eskeland 2001; Radding & Western 2010.

³ Kiviniemi 1980; Ainiala 2018.

⁴ Blomqvist 2016, 42.

⁵ Osoitteissa <http://www.kotus.fi>, <http://nimiarkisto.fi>, <http://asiointi.maanmittauslaitos.fi/karttapaikka> ja <http://nimisampo.fi/>.

⁶ Paikannimien keräämisestä: Leskinen 2004.

aikana, jolloin pysyvä asutus oli vasta muotoutumassa. Selvitän myös paikallisen väestön ja sitä hallinnoivien virkamiesten osuutta asutusnimiä käytettäessä.

Monen muun seudun tavoin Jyväskylänkin paikannimistöä on jo käsitelty aikaisemmassa tutkimuksessa, etenkin nimistöntutkija Viljo Nissilän artikkeleissa.⁷ Luonnollisesti paikannimiä on käsitelty myös paikallishistorioissa.⁸ Oma tarkasteluni ei ole perinteistä paikannimistön tutkimusta, jossa keskityttäisiin selvittämään paikkojen nimien tarkoitteita ja etymologioita taustoja. Etymologioillakin on tietysti tärkeä sijansa tarkasteltaessa esimodernia tilan hahmottamista, mutta päähuomio tässä artikkelissa suunnataan siihen, missä, määrin luonnonelementtejä käytettiin sijaintikuvausten kiintopisteinä ja nimistön rakennustarvikkeina. Tarkastelussani on kaksi ulottuvuutta: asukkaiden näkökulma ja lähteet tuottaneiden virkamiesten näkökulma. Nimenantokäytäntöjen ohella selvitän, missä määrin nimistö heijastaa uudisasukkaiden ja heitä ennen alueella liikkuneiden eränkävijöiden omaa puhuntaa ja missä määrin etäämmällä uudisasutusalueelta toimineiden virkamiesten käsityksiä. Kysymyksenasetteluuni ovat vaikuttaneet ennen kaikkea Daniel Lord Smailin omissa tutkimuksissaan esittämät tulokset, joiden mukaan yhteiskunnallinen asema ja ammatti vaikuttivat tapaan, jolla esimoderni ihminen havainnoi tilaa tai ainakin puhui siitä. Lähteinään Smail on käyttänyt suurta määrää keskiaikaisia asiakirjoja, joissa kuvataan kiinteistöjen paikkaa ja sijaintia. Smailin tutkimassa myöhäiskeskiajan Marseillessa käsityöläiset viittasivat sijaintikuvauksissaan mieluusti naapurustoonsa, kun taas ammattikirjurit käyttivät enemmän katuverkostoa kuvaustensa rakennepuina. Piispan ja ylhäisön palveluksessa toimivat kirjurit puhuivat sijainneista saariksi kutsuttujen korttelikokonaisuuksien kautta, kun taas työväestön asuma-alueilla sijaintikuvaukset olivat kaikkein epämääräisimpiä. Oman tutkimukseni kannalta tärkeä on myös Smailin sinänsä hyvin ymmärrettävä havainto siitä, että hallinto ja velkojat laativat keskimääräistä tarkempia kuvauksia hallittavien ja velallisten asuinpaikoista.⁹

1500-luvun Sisä-Suomesta ei ole käytettävissä yhtä monipuolista lähdeaineistoa kuin Smaililla on ollut, mutta erilaisten veroluetteloiden ja oikeudellisten lähteiden avulla on mahdollista seurata paikannimien alueellista muodostumista ja käyttöä. Tehostuva keskushallinto ulotti kirjanpitoa myös harvaan asuttuun sisämaahan. Tarkastelemassani paikallisessa prosessissa oli kyse paitsi hallinnon ja kansan myös eri kieliryhmien kohtaamisesta, sillä tuon ajan Suomessa pääasiallinen asiakirjakieli oli ruotsi ja hallinnon palveluksessa työskenteli ruotsinkielisiä ja jopa Suomen ulkopuolella syntyneitä.

Jyväskylän uudisasutusalueutta koskeva lähteistö on suomalaisittain melko runsas, ja nimistön muotoutumista voidaan tarkastella keskeisten asutusnimien osalta usein jopa vuosikohtaisesti 1530-luvun ja 1500-luvun lopun väliseltä ajanjaksolta. Juurin tuona aikana vanha eränkävintialue vakiintui asutusalueeksi. Tutkimukseni keskeisimmät lähteet ovat kruunulle maksettavista veroista kertovat voudintilit ja niistä varsinkin maakirjat. Ne ovat kuninkaan voutien ja heitä avustaneiden kihlakunnankirjurien koostamia tiliasiakirjoja, johon verovelvolliset talonpojat merkittiin pitäjittäin ja niiden sisällä neljänneskunnittain ja kylittäin. Neljänneskunnat olivat pitäjien sisäisiä hallintoalueita, joilla oli yhteisiä velvollisuuksia

⁷ Nissilä 1965; Nissilä 1977.

⁸ Esim. Repo 1937, 52–53, 71–72.

⁹ Smail 1999, etenkin s. 220; Smail 2000.

esimerkiksi juuri verojen maksun osalta. Verotus hoidettiin paikallisyhteisöjen ja esivallan yhteistyönä: neljänneskuntien talonpojat maksoivat veronsa verokuntamiehenä toimivalle talonpojalle, joka tilitti ne eteenpäin voudille ja tämän apulaisille. Veroja oli useita, ja osan niistä kanto nimismies.¹⁰ Koska uudisasutusalueet sijaitsivat kaukana emäpitäjistä, on todennäköistä, että vouti lähetti apulaisensa keräämään verot paikan päältä. Lähteet vaikenevat yksityiskohdista. Maakirjojen rakenne ja sisältö ovat kuitenkin useimmissa tapauksissa sen verran selkeitä, että veroluettelot on ilmeisesti koostettu vasta jälkeempään. Kihlakunnankirjuri ei välttämättä ollut mukana veronkeruumatkoilla, vaan todennäköisesti hän sai tietonsa voudilta tai nimismieheltä tai näiden apulaisilta, luultavimmin verojen keruun yhteydessä laadittuina muistiinpanoina.

Voudit olivat alempaa rälssiä, useimmiten Suomessa syntyneitä, toisinaan ruotsalaisia tai ulkomailta muuttaneiden rälssimiesten jälkeläisiä. Kihlakunnankirjurien taustat tunnetaan huonommin, mutta todennäköisesti heidänkin joukossaan oli sekä Suomessa että Suomen ulkopuolella syntyneitä. Suomenkielisetkin kirjurit joutuivat laatimaan hallinnon asiakirjat ruotsiksi; suomea käytettiin vain henkilön- ja paikannimissä ja ensin mainitutkin pyrittiin tavallisesti ruotsalaistamaan, jolloin esimerkiksi Heikistä tuli Henrik ja Antista Anders. Vastaavasti 1800- ja 1900-luvun suomenkielisessä tutkimuskirjallisuudessa kutakuinkin kaikki henkilönnimet suomalaistettiin, mikä antaa harhaanjohtavan kuvan esimerkiksi juuri sisämaan hallintomiehistä. Siitä voidaan kuitenkin olla varmoja, että vouti ja kihlakunnankirjuri olivat yhteisön ulkopuolisia uudisasutusalueelta katsottuna. Heillä ei voinut olla samanlaista henkilökohtaista kosketusta paikalliseen tilaan kuin uudisasutusalueella asuvilla oli, vaan he toimivat pitkälti välikäsien välittämän tiedon varassa. Tietojen saamista saattoi hankaloittaa se, että talonpojat suhtautuivat toisinaan esivallan edustajiin vihamielisesti.¹¹

Hämeen varhaisin maakirja on vuodelta 1539. Uusi maakirja laadittiin joka vuosi, mutta aivan kaikki maakirjat eivät ole enää tallella. Hämeen maakirjoissa on kuitenkin vain vähän aukkoja. Olen täydentänyt maakirjojen tietoja kymmenysveroluetteloilla, jotka kertovat kirkollisten verojen maksamisesta, samoin kuin vuoden 1571 hopeaveroluetteloilla sekä satunnaisemmin säilyneillä tuomiokirjoilla, sakkoluetteloilla ja eräluetteloilla, joihin merkittiin tietoja erämaiden omistajista ja uudisasukkaista. Kaikki nämä lähdeyyppit sisältävät henkilönnimien ohella runsaasti paikannimiä ja mahdollistavat Jyväskylän seudun paikannimistön tarkastelun vuodesta 1506 alkaen. Kaikki lähteet ovat käytettävissä lähdejulkaisuina tai digitoitujen lähdetietokantojen kautta. Keskeisimmistä lähdesarjoista eli maakirjoista ja kymmenysluetteloista kootut tiedot on esitetty artikkelin lopussa sijaitsevilla Taulukoissa 1 ja 2. Olen seurannut nimistön kehitystä vuoteen 1596 eli yhteiskuntarauhaa järkyttäneen nuijasodan syyttymisvuoteen asti. Siihen mennessä Jyväskylän seudun uudisasutus oli kasvanut vuosisadan alun yhdestä tunnetusta talosta 15 taloksi, jotka tuolloin jakautuivat hallinnollisesti kahteen kylään eli isompaan 13 isännän Jyväskylään ja pienempään kahden isännän Keljoon. Nuijasota koetteli enemmän Jyväskylän uudisasutusalueen eteläisiä ja pohjoisia naapureita, mutta johti Jyväskylänkin seudulla isäntien vaihdoksiin ja joidenkin tilojen

¹⁰ Repo 1937, 79–81; Berndtson 1965, 177–183; Välimäki 2002, 39–47, 70–76; Seppälä 2009, 208–209.

¹¹ Jalkanen 1892, 83–130; Jutikkala 1934, 177–179; Blomstedt 1960, 63–80, 88; Renvall 1962, 47–62; Berndtson 1965, 164–173; Jokipii 1999, 484–485; Seppälä 2009, 218–220. Kiitän kollegaani dosentti Ulla Koskista arvokkaista 1500-luvun veroluetteloista ja veroja koskevista tiedoista.

veronmaksukyvyttömyyteen.¹² Nuijasodan puhjetessa Jyväskylän seudun uudisasutus oli kuitenkin jo vakiintunut – itse asiassa se oli tuolloin jo ”vanhaa uudisasutusta” verrattuna vielä pohjoisemmaksi raivattuihin asumuksiin ja viljelyksiin.

Artikkelini aluksi käsittelen uudisasutuksen alkua Jyväskylän seudulla. Sen jälkeen pohdin alueen varhaisimman tunnetun asutusnimen eli Jyväsjoen syntyä ja tarkoitetta eri aikoina. Sitä seuraava luku vertailee paikallista maantiedettä siihen kuvaan, jonka maakirjat antavat Jyväskylän vakiintuvasta uudisasutuksesta ja sen nimistöstä. Samalla käsitellään pikkuhiljaa laajenevan uudisasutuksen jakautumista omilla erillisillä nimillään puhutuiksi yksiköiksi samoin kuin Jyväsjoen käsitteen hiipumista asutusnimenä. Koska samanaikaiset kymmenysluettelot piirtävät asutuksesta osin erilaisen kuvan, niiden mallintamaa tilallista järjestystä käsitellään omassa luvussaan. Kautta linjan pohditaan sitä, missä määrin hallinnollisiin asiakirjoihin kirjatut tiedot toisintavat eränkävijöiden ja uudisasukkaiden omaa puhuntaa, jota voidaan siis lähestyä vain epäsuorasti.

Pohjanperän portit uudisasutuksen kohteena

1500-luvun alkuun asti suurin osa Suomen alueen pysyvästä asutuksesta oli keskittynyt rannikkoseuduille, mutta myös sisämaassa liikuttiin ja asuttiin. Päijänteen ja Saimaan pohjoispuolelta alkoi Pohjanperäksi kutsuttu laaja ja epämääräinen alue. Pohjanperää asuttivat saamelaiset, mutta myös etelän rintamailta saapuneet talonpojat hyödynsivät sen metsästysmaita ja kalavesiä. Eränkävijäntä oli monin paikoin vakiintunut osa talonpoikaista vuotuisrytmiä ja johti siihen, että sisämaan alueet liitettiin omistusoikeudellisesti ja hallinnollisesti pala palalta osaksi rintamaiden pitäjiä ja kyliä.¹³

Kruunun näkökulmasta sisämaan asuttaminen pysyvästi oli toivottavaa, koska sen odotettiin lisäävän verotuloja ja vahvistavan Ruotsin otetta Suomen sisäosista. Suurimittainen uudisasutus alkoi 1500-luvun puolivälissä, kun Kustaa Vaasa julisti erämaat kruunun omaisuudeksi ja avasi ne asutukselle – jos erämaiden omistajat eivät itse perustaisi uudistiloja, muut saivat tehdä niin.¹⁴ Jatkuvaluontoinen peltoviljely oli alkanut siitepölyjäämien perusteella Jyväskylän seudulla jo vuosisatoja aikaisemmin, viimeistään 1200-luvun puolivälissä. Kyse saattoi olla eränkävijöiden harjoittamasta jokakesäisestä viljelystä, jolla tavoiteltiin vakautta ruokahuoltoon, tai ehkä pienillä peltotilkuilla kasvatettava ohra oli tarkoitettu ennen muuta oluen valmistamiseen.¹⁵ Viimeisimpien arkeologisten löytöjen valossa Jyväskylän seudulla harjoitettiin myös raudanvalmistusta 1300-luvulta alkaen.¹⁶

Pysyvä asutus alkoi Jyväskylän seudulla viimeistään 1500-luvun alussa. Sitä koskevat varhaisimmat tiedot ovat peräisin Lounais-Hämeen tuomiokirjasta Saarioisten pitäjässä pidetyiltä käräjiltä. Vuosien 1506–1508 käräjäpöytäkirjoissa mainitaan ”Henric Yhannusson

¹² Repo 1937, 57–67, 361–363.

¹³ Jalkanen 1892; Repo 1937, 11; Voionmaa 1947; Soininen 1957, 31; Suvanto 1999, 469, 472.

¹⁴ Soininen 1957; Pirinen 1982, luku VII.

¹⁵ Taavitsainen, Vilkuna & Forssell 2007, 133–134, 177–178, 193.

¹⁶ Tiainen 2019; Arkeologi Teemu Tiaisen sähköpostitiedonanto 17.10.2019. Kiitän myös Keski-Suomen Museon intendenttiä Ilja Koivistoa tiedoista koskien Jyväskylän Kirrissä kesällä 2019 tehtyjä kaivauksia.

iywesioki”, siis Henrik (tai ehkä Heikki) Ihannuksenpoika Jyväsjoki.¹⁷ Useimmilla tuomiokirjaan merkityillä henkilöillä oli samanlainen paikannimestä muodostettu määre nimensä perässä, joten Jyväsjoen täytyi tarkoittaa Henrikin kotitilaa tai -kylää.¹⁸ Jyväskylän seudun paikallishistoriallisessa tutkimuksessa Henrikiä pidetään alueen varhaisimpana tunnettuna asukkaana. Henrik Ihannuksenpojan asiaa eli kruunun vaatiman työvelvollisuuden toistuvaa laiminlyöntiä käsiteltiin Saarioisten eli Saarion käräjillä, mikä kertoo Jyväsjoen uudisasutuksen olleen hallinnollisesti osa Saarioisten pitäjää, vaikka välissä sijaitsi Jämsän pitäjä.

Jyväsjoki mainitaan kirjallisissa lähteissä ensimmäisen kerran juuri Henrikin sakkotuomioiden yhteydessä. Seuraava tieto Jyväsjosta on peräisin vuodelta 1539, kun Jyväsjoki mainitaan Hämeen vanhimmassa maakirjassa.¹⁹ Maakirjan mukaan Jyväsjoki kuului kylänä Saarioisten pitäjään ja sen Tarttilan neljännekseen. Kylään kirjattiin tuona vuonna seitsemän tilanomistajan nimet. Uudistilojen nimiä ei ole mainittu, koska se ei ollut tapana tähän aikaan.

Jyväsjoki on merkitty maakirjassa neljänneskuntansa viimeiseksi kyläksi. Myöhempienkin Hämeen maakirjojen rakenteen tarkastelu osoittaa, että juuri tuo kirjanpidollinen paikka ilmaisi usein asutuksen luonnetta uudisasutusalueena varsinaisten pitäjänrajojen ulkopuolella. Se onkin kutakuinkin ainoa pysyvä piirre maakirjoissa: pitäjien keskinäinen järjestys samoin kuin neljänneskuntien ja kylien sisällä talonpoikien järjestys saattoi vaihdella vuosittain, joskus suurestikin.

Joki kiintopisteenä

Jyväsjoen kylää tarkasteltaessa on huomattava, että varsinkaan uudisasutusalueella se asutus, joka merkittiin kyläksi maakirjoihin ja veroluetteloihin, ei välttämättä muodostanut todellisuudessa mitään ryhmäkylää yhteismaineen toisin kuin vanhoilla rintamailla. Veroluetteloissa kyläksi merkitty asutus ei siis aina ollut, varsinkaan asutuksen alkuvaiheessa, todellisuudessa sellainen asuinyhteisö ja yhteisöllinen toimija kuin millaiseksi lainsäädäntö määritteli kylän.²⁰ Harvaan asutulla seudulla verottaja saattoi merkitä kyläksi vain kahdesta ja joskus jopa vain yhdestä tilasta koostuvan asutuksen.

Maakirja ei paljasta sitä, miten yksittäiset maatilat sijoittuivat paikalliseen tilaan, mutta Jyväskylän seudun paikallishistoriaa tutkinut Nils Berndtson on muun muassa maakirjoja, muita veroluetteloita ja 1700-luvun isojakoasiakirjoja vertailemalla esittänyt tulkinnat vuonna 1539 luetteloitujen Jyväsjoen uudistilojen sijainneista.²¹ Myöhempi paikallishistoriallinen

¹⁷ Lounais-Hämeen tuomiokirja (Dombok för sydvästra Tavastland) 1506–1510, 55v, 68v, 74, 76v. Alkuperäinen Ruotsin Valtionarkistossa, luettavissa myös Codices Fennici -tietokannassa osoitteessa <https://www.codicesfennici.fi/items/show/84> ja Reinhold Hausenin toimittamassa lähdejulkaisussa *Bidrag till Finlands historia* I:II. Finska Statsarkivet, Helsingfors 1883, 170, 182, 186, 188. – Nykyisin vain sukunimenä esiintyvä miehennimi Ihannus oli johdettu nimestä Johannes.

¹⁸ Paikannimien käytöstä henkilötunnisteina keskiaikaisissa asiakirjoissa ks. Blomqvist 2017, 187–188.

¹⁹ Taulukko 1.

²⁰ Kuningas Kristofferin maanlaki (lähdejulkaisussa *Talonpoikain laki*), Rakennoxen kaari, 79–123.

²¹ Berndtson 1956, 48; Berndtson 1965, 91.

tutkimus on pääosin yhtynyt Berndtsonin jatkuvuutta korostaviin paikallistuksiin.²² On silti muistettava erottaa tilakohtainen ja rakennuskohtainen jatkuvuus: yksittäiset maatilat ovat voineet jatkaa olemassaoloaan sukupolvien ajan, mutta talojen sijainti on voinut vaihtua. Kyläarkeologiset tutkimukset ovat osoittaneet, että rakennukset ja pellotkin saattoivat vaihtaa paikkaa, joskus useastikin.²³ Nurkkasalvostekniikalla rakennetut puutalot oli mahdollista purkaa ja siirtää.²⁴ Koska tällaista tapahtui asutuksen rintamaillakin, on todennäköistä, että liikkuvuus oli vielä suurempaa uudisasutusalueella, missä asuttiin yksinkertaisissa pienissä hirsituovissa ja missä peltojen raivaaminen perustui pitkälti kaskeamiseen.

Vaikka Jyväsjoen varhaisimman asutuksen sijainteja ei siis voida määrittää tarkasti, Berndtson on kuitenkin todennäköisesti oikeassa uudistilojen rajoja koskevissa tulkinnoissaan ja siinä, että ensimmäiset seitsemän taloa sijaitsivat Palokkajärveltä Päijänteeseen laskevan vesireitin varrella, pääosin Jyväsjärven ympäristössä. Muiltakin uudisasutusalueilta tiedetään, että talot ja pellot sijaitsivat tavallisesti lähellä vesistöjä, sillä rantojen saviset hiesumaat olivat otollisia raivattavia viljelykselle eivätkä veden lähellä sijaitsivat pellot myöskään olleet erityisen hallanarkoja. Veden läheisyys helpotti myös kalastamista. Myös vesistöjen rooli kulkureitteinä saattoi vaikuttaa asutuksen sijoittumiseen.²⁵

Jyväskylän seudun varhaisin tunnettu asutusnimi viittaa vesistöön, joskin nimen alkuosa voi olla vesistöä vanhempi ja on saattanut saada alkunsa yksilöön viittaavasta erisnimestä tai tämän yksilön mukaan nimetystä maa-alueesta tai maaperän laadun mukaan nimetystä maa-alueesta. Jokia on muuallakin nimetty asutuksen mukaan, ja joskus vanhempi nimi on jäänyt pois käytöstä.²⁶ Jyväsjoki-nimi esiintyy veroluetteloiden ohella vaihtelevilla tavoilla kirjoitettuna yksittäisissä oikeudellisissa asiakirjoissa, kuten vuosien 1506–1508 käräjäpöytäkirjoissa ja vuodelta 1548 peräisin olevassa sakkoluettelossa.²⁷ Nimen alkuosa on monitulkintainen. Taustalla saattaa olla muutoin tuntematon Jyvänen-lisänimeä kantanut talonpoika, joka omisti alueelta eräkappaleen ennen uudisasutuskautta, mutta nimen voi tulkita myös viittaavan viljelyyn ja esimerkiksi viljanjyvään tai sanaan *jyvä*s, joka on tarkoittanut jyvähinkaloa tai -laaria ja joka ehkä Jyväsjoen nimessä viittasi alueen maaperän satoisuuteen.²⁸ Selitykset eivät ole täysin toisensa poissulkevia: jos Jyvänen-nimeä kantanut eräalueiden omistaja on ollut olemassa, ehkä hänen lisänimensä todella viittasi runsastuottoiseen maahan, joskin se maa saattoi sijaita esimerkiksi Saarioisten pitäjässä, josta se sitten eränkävijän kautta siirtyi Jyväskylän alkunimeksi.

Myös Jyväsjärvi kantaa samaa alkuosaa kuin Jyväsjoki. Kun uudisasutus levisi 1500-luvun kuluessa Jyväskylän seutuakin pohjoisemmaksi, moni kylä ja pitäjäkin sai nimensä jonkin keskeisen järven mukaan, mitä osoittavat esimerkiksi nykyiset kunnannimet Kivijärvi ja

²² Suvanto 1999, 80; Jokipii 1999, 180.

²³ Schmidt Sabo 2008; Harjula et al. (toim.) 2016; Rosendahl & Villa 2018.

²⁴ Rosendahl 2008, 94.

²⁵ Repo, 1937, 67; Oksanen 1985, 41; Solantie 2012, 78, 90.

²⁶ Strandberg 2016.

²⁷ Taulukko 1; Digitaaliarkisto, Voudintilit, Häme, Sääksmäen voutikunnan tilikirja 1548, 65r (<http://digi.narc.fi/digi/view.ka?kuid=1996468>).

²⁸ Berndtson 1956, 50; Nissilä 1965, 228; Nissilä 1977, 538; Ainiala 1997, 21; Paikkala 2019 (2007)a. Henkilönimistä johdettiin asutusnimiä niin uudisasutusalueella kuin eteläisen Suomen rintamailla: Jokipii 1999, 206; Raunamaa 2017.

Saarijärvi. Varsinkin Rautalammin suurpitäjässä muodostettiin asutusnimiä järvien mukaan: esimerkiksi vuoden 1562 kymmenysluettelo luettelee vesistön mukaan nimetyn pitäjän osana 11 järvi-loppuista kylännimeä ja niiden lisäksi 5 vesi-loppuista kylännimeä.²⁹ Jyväskylän seudulla asutus nimettiin kuitenkin joen mukaan – Jyväsjärveä on käytetty asutusnimenä vain Virroilla (aiemmin osa Ruoveden pitäjää), jossa sijaitsi 1700- ja 1800-luvulla senniminen kruununtorppa samannimisen järven rannalla – nimen yhteyttä Jyväskylän seudulle ei ole todennettu joskaan sitä ei ilmeisesti ole tutkittukaan.³⁰

Varhaisimmat kirjalliset maininnat Jyväsjärvestä ovat Jyväsjokea nuorempia, vasta 1600-luvun lopulta³¹, joskin on mahdollista, että jo eränkävijät puhuivat Jyväsjärvestä. Jälkikäteen on lähteiden aukollisuuden vuoksi mahdotonta selvittää, kumpi nimi on vanhempi ja onko niiden välillä riippuvaisuussuhde. Seinäjoki- ja Seinäjärvi-nimien riippuvaisuussuhteita tarkastellut Esko Koivusalo toteaa, että järven nimi on yleensä primaarinen suhteessa sen laskuojaan.³² Tämä hypoteesi tarkoittaisi, että Jyväsjärvi sai nimensä ennen Jyväsjokea mutta edellyttäen, että Jyväsjoki alkuaan tarkoitti vain sen ja Päijänteen välistä lyhyttä jokea eli Äijälänjokea eikä Jyväsjärveen pohjoisesta laskevaa vesireittiä. Äijälänjoki ruopattiin laivaliikennettä varten vuosina 1839–1840, ja vähitellen sille vakiintui nimi Äijälänsalmi, joka sillä on edelleenkin. Koivusalo toteaa kuitenkin tutkimiansa nimien osalta, että Seinäjärvi oli Seinäjokea myöhäisempi nimi – eränkävijät nimesivät sen siten vahvistaakseen sen hahmottamista Seinäjoen vesistön osaksi ja sitä kautta vaaliakseen omistuksiaan ja kulkureittejään.³³ Kehityskulku on saattanut olla samanlainen Jyväskylän seudullakin.

Jyväsjoen reitti on kuvattu maanmittauksen ja metsänhoidon ylläpitäjän Claes Wilhelm Gylden vuonna 1863 julkaisemassa pitkässä artikkelissa, jossa hän pyrki käymään läpi kaikki Suomen vesistöt.³⁴ Gyldenin mukaan Jyväsjoki oli 33 virstaa eli runsaat 35 kilometriä pitkä joki, joka alkoi Silmukkajärvestä ja virtasi usean järven – viimeisimpänä Jyväsjärven – kautta Päijänteeseen. Silmukkajärvi kuten useimmat muutkin Gyldenin mainitsevat järvet ovat tuntemattomia 2000-luvun viralliselle keskisuomalaiselle paikannimistölle samoin kuin arkistoiduille paikannimille, mutta Gylden julkaisi samana vuonna Suomen kartaston, johon hän merkitsi myös Jyväsjoen.³⁵ Kartasta selviää, että Gylden tarkoitti virallisella nykynimistöllä ilmaistuna Uuraisten kunnan Simuna-nimisestä järvestä alkavaa vesireittiä, joka virtaa Jyväskylää kohti. Itse asiassa vesireitin varrelle mahtuu useampiakin pieniä järviä kuin hän on maininnut; samoin hänen Jyväsjokeksi nimeämänsä vesistö saa vettä myös monesta muusta järvestä tai lammesta. Jyväsjoele voitaisiin myöskin osoittaa vielä Simunaakin kaukaisempi lähtökohta eli 600 metriä pohjoisempana sijaitseva Onkilampi (Kartta 1).

²⁹ Digitaaliarkisto, Ylisen voutikunnan tilikirja 1562, 36v–41r (<http://digi.narc.fi/digi/view.ka?kuid=2846993> ja seuraavat neljä kuvaa).

³⁰ Esim. Suomen Sukuhistoriallisen Yhdistyksen digitoimat kirkonkirjat, Ruoveden rippikirja 1871–1880, 164 (https://www.sukuhistoria.fi/sshy/kirjat/Kirkonkirjat/ruovesi/rippikirja_1871-1880_mko96-146/141.htm).

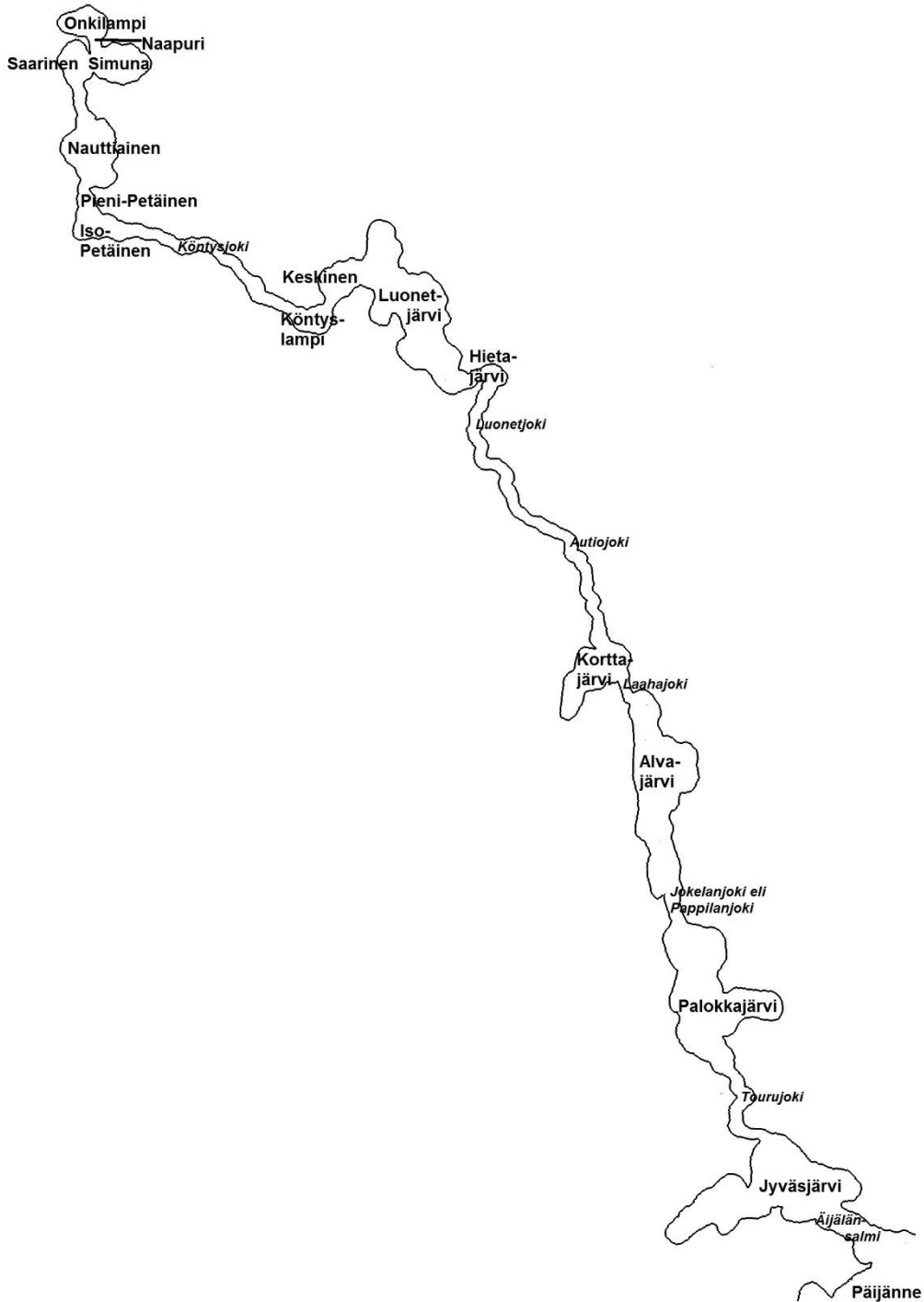
³¹ Jyväsjärvi mainittuna vanhoissa kartoissa: Rinta-Tassi 1990 (samat kartat myös Jyväskylän yliopiston digitaalisessa julkaisuarkistossa) ja Lähteenmäki 1992, 28 (ruotsalainen sotilaskartta vuodelta 1696).

³² Koivusalo 1972, 275.

³³ Koivusalo 1972, 281. Äijälänsalmen ruoppaamisesta ks. Tommila 1972, 56–57.

³⁴ Gylden 1863, 166.

³⁵ *Karta öfver Finland: Sektionens E3: Norra delen af Tavastehus län med tillgränsande delar af Åbo, Wasa, Kuopio och St. Michels län*, julkaistu Jyväskylän yliopiston julkaisuarkistossa osoitteessa <https://jyx.jyu.fi/handle/123456789/18606>.

Kartta 1. Jyväsjoen kulku Cl. W. Gyldénin kuvauksen mukaan. Vesistöjen nimet virallisia nykynimiä. Piirtänyt nykyperuskarttojen pohjalta Miia Lamberg.

Tietävästi varhaisin kartta, johon Jyväsjoki on nimetty, on juuri Gyldénin laatima tai laadittama. Hänen karttansa julkaistiin myös osana Suomen matkailukarttastoja kolme vuosikymmentä myöhemmin.³⁶ Jyväsjoki merkittiin Suomen yleiskarttastoihin 1960-luvulle saakka, mutta vuoden 1968 yleiskarttastossa sitä ei enää ole, mikä johtuu siitä, että suurin osa

³⁶ *Suomi – kartasto. Finland – kartbok*, 59.

vesistöjen nimistä on muutenkin jätetty pois.³⁷ Myöskään Maanmittauslaitoksen peruskartat 1960–1990-luvuilta samoin kuin Maanmittauslaitoksen Karttapaikka-sovellus eivät enää tunne Jyväsjokea.³⁸

Jyväsjoen kartallistukset juontavat todennäköisesti juurensa vanhasta kansanomaisesta paikannimistöstä. Berndtson toteaa 1950- ja 1960-luvulla julkaisemissaan tutkimuksissa Jyväsjoen olleen aikoinaan tärkeä vesiväylä kuljettaessa kohti pohjoista Keski-Suomea ja että Jyväsjoki-nimeä käytettiin tuolloin edelleen joen yläjuoksulla.³⁹ Kotimaisten kielten keskuksen paikannimikeruusiin perustuva Nimiarkisto tuntee yhden ainoan, vuodelta 1968 peräisin olevan maininnan Jyväsjokesta.⁴⁰ Nimiarkiston karttasovellus sijoittaa joen vain summittaisesti, mutta todennäköisesti Nimiarkistoon taltioitu nimi on viitannut Alimmaisesta alkavaan jokeen, joka yhtyy Gyldénin kartan ja sen heijastaman perinteen kuvaamaan Jyväsjokeen.

Jyväskylän ja pohjoisen Keski-Suomen eräkautta ja uudisasutusaikaa kuvaavat paikallishistoriat mainitsevat Jyväsjoen mutta säännönmukaisesti vain varhaisimman tunnetun uudisasukkaan Henrik Ihannuksenpojan kotipaikkana pohtimatta asiaa sen enempää. Jyväsjokea ei siis nosteta esiin vesiväylänä eikä etenäkään tärkeänä kulkureittinä. Kehitystä selittää se, että Jyväsjokeksi aikoinaan kutsuttu vesireitti ei ole koskaan ollut yhtenäinen uoma, vaan sarja erillisiä jokia, joita erottaa usea lampi ja järvi. Maasto on tietysti maan kohoamisen vuoksi muuttunut siitä, millaisena eränkävijät ja uudisasukkaat sen aikoinaan näkivät: joet ovat nykyisin kapeampia, järvet pienempiä ja osa silloisista vesistöistä on nykyisin suota. Mutta edes 1500-luvun todellisuudessa Jyväsjokeksi kutsuttu vesireitti ei ole voinut olla yhtenäinen joki. Koska reitti menetti merkityksensä kulkuväylänä jo kauan ennen nykypäivää, Jyväsjoki on käsitteenä pirstoutunut lukuisiksi eri tavoin nimetyiksi tai nimettömiksi jääviksi lyhemmiksi joiksi.

Jyväsjokesta elää silti edelleen yksittäisiä muistoja nykypäivän paikannimistössä. Moderneista karttasovelluksista Google Maps tunnistaa Karttapaikalle ja Nimiarkistolle tuntemattomat paikannimet Jyväsjoen silta ja Jyväsjoen koulu.⁴¹ Niistä edellinen sijoittuu Uuraisten kunnan alueelle paikkaan, jossa valtatie 630 eli Jyväskyläntie ylittää Jyväsjokeksi aikoinaan kutsutun joen. Jyväsjoen kouluna tunnettu rakennus sijaitsee puolestaan Tikkakosken taajamassa, noin seitsemäntoista kilometriä Jyväsjärven pohjoispuolella. Koulu aloitti toimintansa vuonna 1943, mutta nykyisin se on lakkautettu ja sen rakennus on yksityisomistuksessa. Lähin joki kulkee noin puolen kilometrin päässä.⁴² Jyväskylän keskustan liepeillä ainoa viittaus Jyväsjokeen sisältyy Tourujoen suussa toimivan hydrologisen mittausaseman nimeen, sillä se on virallisesti Jyväsjoen hydrologinen mittausasema. Sillä nimellä se aloitti toimintansa vuonna 1949.⁴³

³⁷ Julkaistu Timo Meriluodon Vanhat Kartat -verkkosivustossa osoitteessa <http://timomeriluoto.kapsi.fi/Sivut/Paasivu/KARTAT/Suomi%20yleiskarttakirjoja/Suomi%20yleiskarttakirjoja.html>.

³⁸ Osoitteissa <http://vanhatpainetutkartat.maanmittauslaitos.fi> ja <https://asiointi.maanmittauslaitos.fi/karttapaikka/>.

³⁹ Berndtson 1956, 49–50; Berndtson 1965, 93.

⁴⁰ Osoitteessa <https://nimiarkisto.fi/wiki/Q8473111>.

⁴¹ Haettavissa nimellä osoitteessa <https://www.google.com/maps>.

⁴² Keski-Suomen museo, Maakunnallisesti arvokkaat rakennetut kulttuuriympäristöt 2016 [inventointiraportti], 20.

⁴³ Aitamurto 1997, 145, 174.

Virallisen paikannimistön ohella Jyväsjoen esiintyy hajanaisia mainintoja erilaisissa digitaalisissa tekstiarkistoissa, yksittäisillä internetsivuilla ja sosiaalisissa medioissa. Maininnat heijastavat nimen satunnaista käyttöä puheessa 1900-luvulla ja 2000-luvun alussa. Tällöin nimi tuntuu viittaavan Tikkakosken ohi kulkevaan, nykyisin virallisesti Luonetjokena tunnettuun vesiuomaan.⁴⁴ Jyväsjoki siis elää yhä Päijänteestä Jyväsjärven kautta ylävirtaan kulkevan vesireitin tai sen osien epävirallisena rinnakkaisnimenä, joskin sen käyttö on taantunut ja monin paikoin unohtunutkin.

Uudisasutus hallintomiesten silmin

Jyväsjoen seitsemän talon kylä sai pian lähinaapurin, kun Jyväsjärvestä lounaaseen, Päijänteen tuntumaan, perustettiin kaksi uudistilaa. Vuodelta 1543 säilynyt maakirja osoittaa, että niitä hallinnoitiin omana kahden talon kylänään nimellä Päijänteenpohja.⁴⁵ Nimi viittasi alueen valtajärveen ja asutuksen sijaintiin sen kaukaisen lahden perukassa. Vaikka Päijänteenpohjan yhtä vähän kuin Jyväsjoen ensimmäisten talojen sijaintia ei voida tietää tarkkaan, Jyväsjoen läntisimmistä ja eteläisimmistä taloista on todennäköisesti ollut korkeintaan yhtä pitkä matka Päijänteenpohjan taloille kuin oli pisin etäisyys Jyväsjoen eteläisimpien ja pohjoisimpien talojen välillä. Se, että hallinto luki Päijänteenpohjan kaksi taloa omaksi kyläkseen eikä sulauttanut niitä veroluetteloissa osaksi Jyväsjoen kylää, johtuu ensi sijassa siitä, että Päijänteenpohjaan asettuneet uudisasukkaat eivät olleet peräisin Saarioisten vaan Sääksmäen pitäjältä. Siksi Jyväskylän seudun varhaisin asutus päättyi kahden eri pitäjän veroluetteloihin: Jyväsjoen asukkaat Saarioisten pitäjän luetteloon ja Päijänteenpohjan asukkaat Sääksmäen pitäjän luetteloon.⁴⁶

Hallinnollista etäisyyttä kasvatti se, että Päijänteenpohja oli saanut asukkaansa kahteen Sääksmäen neljänneskuntaan kuuluvalta alueelta, joten sen kaksi uudistilaa merkittiin maakirjoihin kahteen eri kohtaan: toinen talo Sääksmäen Liattulan neljänneskunnan luetteloon ja toinen talo Sääksmäen Salon neljänneskunnan luetteloon.⁴⁷ Jyväsjärveä ympäröivä nuori asutus merkittiin siis maakirjaan hajalleen kolmeen eri paikkaan. Käytäntö toistui seuraavien vuosien maakirjoissa. Sen, joka ei ollut perillä Jyväskylän seudun asutuksen rakenteesta, olisi ollut mahdotonta hahmottaa maakirjojen pohjalta, että kyse oli kuitenkin melko yhtenäisestä asutuksesta. Myöhemmässä vaiheessa, kun Hämeessä tehtiin hallinnollisia uudistuksia, Saarioinen ja Sääksmäki joutuivat eri voutikuntiin ja siten niiden veroluettelot eri maakirjoihin, mikä kasvatti maantieteellisestä likeisten alueiden kirjanpidollista etäisyyttä entisestään.

Päijänteenpohjaa kohtasi pian nimenvaihdos, sillä kylästä alettiin vähitellen puhua Keljona. (Taulukko 2). Uusi nimi ilmaantui lähteisiin 1540-luvulla ja näyttää vakiintuneen 1550-luvun alkuvuosina. Nimenvaihdos oli ehkä hallinnon yritystä ottaa tiukempi ote uudisasutusalueesta,

⁴⁴ Esim. *Teknikern* 7.2.1912, 43 (Historiallinen Sanomalehtikirjasto); *Helsingin Sanomat* 6.12.1965, 5 (Helsingin Sanomien Aikakone); *Keskisuomalainen* 31.10.2013 (<https://www.ksml.fi/keski-suomi/Jokeen-valunut-aine-ei-ollut-%C3%B6ljy%C3%A4-Inhimillinen-erehdys/232894>).

⁴⁵ Taulukot 1 ja 2.

⁴⁶ Taulukot 1 ja 2.

⁴⁷ Taulukot 1 ja 2.

joskin kansa näyttää olleen aloitteentekijänä nimenmuutoksessa. Päijänteenpohja-nimi ilmaisi kieltämättä sijaintia, mutta sen tarkoite oli epäselvä, sillä Sääksmäen eränkävijät ja uudisasukkaat kutsuivat samalla nimellä myös toista aluetta, joka sijaitsi aivan toisessa suunnassa, Päijänteen itäpuolisen poukaman rannoilla. Myös siitä muodostettiin pieni maakirjakylä Rutalahden nimellä.

Päijänteenpohja oli mahdollisesti alkuaan ollut Hämeen rintamailta katsoen kaikista ison järven takaisista ”pohjoisista” alueista käytetty nimi. Sen korvanneet uudet nimet Keljo että Rutalahti näyttävät olleen kansanomaisia, uudisasukkaiden itsensä käyttämiä nimiä. Rutalahti on paitsi asutusnimi myös sen viereisestä Päijänteen lahdesta käytetty nimi. Hämmäläismurteissa *ruta* on tarkoittanut mutaa, mutta Rutalahden rannat ovat kallioisia. Todennäköisesti lahti sai nimensä muutaman kilometrin päässä sijaitsevasta mutapohjaisesta Rutajärvestä.⁴⁸ Keljo-nimelle on esitetty vaihtelevia selityksiä tuntemattomasta saamelaisesta merkityksestä ortodoksimunkin kammioon, venäjäksi *kelja*. Hämmäläismurteissa *kelja* saattoi tarkoittaa myös joukkiota, esimerkiksi eränkävijöiden ryhmää. Nimen taustalla saattoi piillä myös kookas eränkävijä tai uudisasukas, sillä hämmäläismurteissa *keljo* tarkoitti isokokoista miestä. Kyseessä voisi siis olla siirtymänimi, joka kulkeutui seudulle hämmäläisten eränkävijöiden tai uudisasukkaiden mukana.⁴⁹ Keljo esiintyi paikannimenä Hämeessä ainakin Pälkäneellä viimeistään 1500-luvun alussa.⁵⁰ Arvatenkin jompikumpi pohjoisemman Päijänteenpohjan uudistilallisista kutsui tilaansa Keljoksi tai kantoi itse samaa lisänimeä.⁵¹

Uusi nimi kirjoitettiin kuitenkin kymmenen vuoden ajan maakirjoihin enimmäkseen muodoissa Kedio ja kerran muodossa Kadio. Kyseessä on ilmeisesti yhden tai useamman hallintomiehen virhe: ehkä Kelio-muoto oli kirjurille entuudestaan tuntematon ja hän luki sen veronkerääjien toimittamista muistiinpanoista väärin, tulkiten e:n ja l:n d-kirjaimiksi, mikä oli täysin mahdollista 1500-luvun käsialoissa. Kirjuri oli kuitenkin siinä määrin perillä suomen kielen rakenteista, että osasi sijoittaa konsonanttien väliin vokaalin. Kerran kirjanpitoon päästyään virhe jatkoi elämistään ainakin kymmenen vuotta. Tällainen selitys ja virheellisen muodon pitkäjätkö jatkuvuus puoltavat tulkintaa siitä, että Keljo-muoto oli nimenomaan kansan käyttämä nimitys, joka oli noussut Päijänteenpohjan rinnalle ja tilalle. Toinen vaihtoehto on selittää kirjoitusasun huojunta nimen mahdollisella alkuperällä: jos se viittasi hämmäläismurteiden *kelja*-sanana kautta ryhmänä paikalla liikkuneisiin eränkävijöihin, Kedio- ja Kadio-muotojen taustalla voivat piillä *kelja*-sanana toisintomuodot *ketju* ja *ketja*. Tällöinkin huojunta heijastelisi hämmäläisperäisen väestön puhetta ja siinä esiintynyttä vaihtelua.

Maakirjoissa kummankin Keljon talot merkittiin tavallisesti asianomaisen neljänneskunnan luettelon loppuun samalla tavoin kuin Jyväsjoki sai päättää Saarioisten Tarttilan neljänneskunnan luettelon. Joskus uudisasutuksen viereen kirjattiin vielä esimerkiksi tieto siitä, että asutuksen kirkolliset verot maksettaisiin Jämsän kirkkopitäjään. Toisinaan Päijänteenpohjan/Keljon asutus merkittiin luetteloiden loppupäähän merkityn Vallon kylän

⁴⁸ Kulonen et al. 2000, 111; Paikkala 2019 (2007)c.

⁴⁹ Repo 1937, 71–72; Berndtson 1965, 93; Lähteenmäki 1992, s. 23–24; Paikkala 2019 (2007)b; Suomen murteiden sanakirja, hakusana *ketja* (<http://kaino.kotus.fi/sms/>).

⁵⁰ Nimi esiintyi Pälkäneen käräjillä vuosina 1506 ja 1508 tehdyissä pöytäkirjoissa muodoissa *Keliu* ja *Keliw*; ks. Reinhold Hausen (toim.), *Bidrag till Finlands historia* I:II, 251, 262.

⁵¹ Nissilä 1977, 535, 538.

luettelon loppuun, mutta silloin viimeisen isännän nimen perään kirjoitettiin pienellä paikkatiedoksi Päijänteenpohja tai Keljo. Merkitsemistapa korosti Keljon asemaa Sääksmäen periferiassa.

Liattulan neljänneskunnan luetteloissa Keljoa ei kuitenkaan aina merkitty viimeiseksi kyläksi. Kirjurit noudattivat päinvastoin monena vuotena käytäntöä, jossa Keljo sai aloittaa Liattulan luettelon. Tämä poikkeava käytäntö palveli periferian visualisointia, sillä edellisen neljänneskunnan luettelo päättyi silloin Salon Päijänteenpohjaan tai Ritvalan Päijänteenpohjaan eli Rutalahteen. Siten kirjuri ja vouti saattoivat joskus jopa samalla sivulla ikään kuin siirtyä Päijänteen pohjoisten perukoiden ylitse itä-länsi-suunnassa. Vuodesta 1557 vakiintui muutamaksi vuodeksi tapa merkitä Keljon molemmat talot käytännössä peräkkäin, kun Keljo sai päättää Salon luettelon ja aloittaa heti perässä tulevan Liattulan luettelon. Vuoden 1560 maakirjassa Keljon molemmat talot on merkitty Salon luettelon loppuun. Siten Keljo näyttäytyi – ainakin aika ajoin – maakirjojen sivuilla verottajalle yhtenäisenä alueena, vaikka jakautuikin hallinnollisesti kahteen eri neljänneskuntaan.

Päijänteenpohjien nimenvaihdokset tapahtuivat suunnilleen samanaikaisesti kuin Jyväsjoen asutusta alettiin järjestellä uudelleen veroluetteloissa. Vuoden 1557 maakirjassa Jyväsjoki sai uuden naapurin, Palokan kylän, jossa sielläkin oli kaksi veroa maksavaa maatilaa. Palokan lisääminen maakirjaan Jyväskylän perään ei silti tarkoittanut, että kyseessä olisi ollut uusi asutus. Toinen Palokan isänniksi kirjatuista talonpojista eli Mats Persson (mahdollisesti Matti Pietarin- tai Pekanpoika) oli esiintynyt Jyväsjoen luettelossa jo pari vuotta aikaisemmin ja toinen eli Sigfrid Mortensson (ehkä Sipi Martinpoika) edellisenä vuonna. He saattoivat olla aikaisemmin Jyväsjoen listassa heitä ennen perää pitäneiden Per Jönssonin ja Morten Jönssonin nimillä kirjattujen tilallisten poikia. Kumpikin näistä oli aina merkitty viimeisiksi veroluetteloissa Jyväsjoen kylän viimeisiksi isänniksi. Jyväsjoen luetteloiden sisällä tapahtui isäntien järjestyksessä vaihtelua, mutta Palokan isännät kirjattiin aina samaan paikkaan, luettelon loppuun, jo ennen kuin Palokka erotettiin Jyväsjosta omaksi maakirjakyläkseen. Tällä tavalla kirjurit olivat ilmeisesti halunneet tuoda esiin niin Palokan asutuksen aseman periferian takamaana. Käytäntö oli siis samantapainen kuin Keljon kohdalla, vaikka asialla olivat vuodesta 1556 alkaen toisen voutikunnan hallintomiehet.

Palokan nimestä päätellen on ilmeistä, että sen asutus sijaitsi Palokkajärven läheisyydessä, siis Jyväsjärven pohjoispuolella. Järviä yhdistävä joki eli tuon ajan pätkä Jyväsjokea, joka nykyisin tunnetaan Tourujokena, oli ja on edelleen noin kaksi kilometriä pitkä. Lyhyestä etäisyydestä huolimatta Palokan perifeerisyttä kasvatti se, että kun joella matkattiin Jyväsjärveltä Palokkaa kohti, kuljettiin vastavirtaan ja jouduttiin noiden kahden kilometrin aikana kohtaamaan seitsemän putousta.⁵² Palokan asutuksen nimen on tulkittu juontavan juurensa kaskenpoltosta⁵³, joten se on mitä todennäköisimmin eränkävijöiden tai viimeistään uudisraivaajien alueelle antama nimi ja päätynyt heiltä kuultuna lopulta maakirjoihin.

⁵² Repo 1937, 17.

⁵³ Repo 1937, 49; Nissilä 1977, 546; Mikkonen 2019 (2007).

Kartta 2. Jyväskylän seudun keskeiset uudisasutusalueet. Karttaan on merkitty tärkeimmät vesistöt sekä artikkelissa mainitut kaupunginosat ja vuoden 1561 kymmenysluettelossa mainitut Haapaniemi ja Oravasalo eli Oravasaari. Mattilan nimi on merkitty sulkuihin, koska sennimistä kaupunginosaa ei enää ole. Piirtänyt 1700-luvun lopun rekognosointikarttojen pohjalta Miia Lamberg.

On silti epäselvää, nimettiinkö asutus viereisen Palokkajärven mukaan vai päinvastoin – molemmat tulkinnat ovat mahdollisia. Erillisen maakirjakylän perustaminen ei todista siitä, että Palokan isänniksi merkityt kaksi talonpoikaa olisivat itse halunneet perustaa erillisen kylän. Talonpoikien kannalta oman maaomaisuuden rajaaminen oli aina tärkeää, mutta mitä pienempi kylä olisi, sitä vähemmän isäntiä olisi hoitamassa kylille säilytettyjä velvollisuuksia.

Uuden kylän perustamiselle oli enemmän tarvetta hallinnon näkökulmasta: Jyväsjoen kylä oli 1550-luvun alussa jo kasvanut yhdellä tilalla ja oli kuninkaan uudisraivausta tukevan politiikan vuoksi odotettavissa, että seudulle saapuisi uusia uudisasukkaita. Heitä oli jo asettunut Palokan pohjoispuolelle. Suomen Asutuksen Yleisluetteloon voudintileistä kerätyt tiedot osoittavat, että Palokan erämaahan, samoin kuin Palokkajärven pohjoispuolisten järvien Alvajärven ja Korttajärven ympäristöön, oli jo 1550-luvun alussa muuttanut uudisasukkaita niin Hämeen

rintamailta kuin ”Päijänteeltä” eli todennäköisesti Päijänteenpohjan kylästä.⁵⁴ Alvajärven lähetyvillä sijaitsi Jyväspohjaksi (*Jouesphoia*, *Jöwesphoia*) kutsuttu lyhytaikainen asutus, jota hallinnoitiin vuosina 1572–1573 omana Rautalammin pitäjään kuuluvana maakirjakylänään.⁵⁵ Mahdollisesti sittemmin kadonnut nimi liittyi Jyväsjoen vesireittiin tai Jyväsjoen kylästä saapuneeseen uudistilalliseen.

Ehkä juuri uuden uudisasutuksen tulo Jyväskylän seudun pohjoispuolelle selittää, miksi kirjuri vuonna 1555 lisäsi *by*-sanana Jyväsjoen nimen perään – ehkä hän halusi siten erottaa kyläksi määritellyn asutuksen vesireitistä, joka oli käsitteenä hivuttautumassa aina vain pohjoisemmaksi ja jonka varteen oli asettunut uutta asutusta, jota hallinnoitiin osana uusia Rautalammin ja Laukaan pitäjiä. Samoin Palokan nostaminen esiin maakirjakyläksi kertoo mahdollisesti hallinnon tarpeesta muodostaa selkeämpi pohjoisraja Jyväsjoen asutukselle.

Jyväsjoen nimellä tunnettu vesireitti näyttää olleen alusta alkaen epämääräinen kiintopiste uudisasutukselle ja sen rajoille. Myös Maija Ojala-Fulwood päätyy samankaltaiseen tulokseen tutkimuksessaan vesistöjen merkityksestä rajoina urbaanissa kontekstissa eli esimodernissa Tukholmassa: vesistöjen avulla voitiin määrittää yhteisölle rajoja, mutta yhteisö saattoi helposti kasvaa niiden ylitse. Ojala-Fulwood toteaa analysoimiensa lähteiden kuvausten keskittyneen asutuksen alkualueelle silloinkin, kun asutuksen laajeneminen vetten takaisille alueille oli tosiasia.⁵⁶ Näin oli myös valtakunnan syrjäseudulla monen vuosikymmenen ajan, kunnes uudisasutuksen jatkuminen pakotti hallinnon luopumaan Jyväsjoen käytöstä asutuksen nimenä.

Pitkillä nimillä on muutenkin taipumus lyheta, ja Jyväsjoen joki-elementti katosi kylän nimestä maakirjoissa vuoden 1559 jälkeen. Seuraavan viidentoista vuoden ajan maakirjoissa käytettiin lyhempiä muotoja *Joues*, *Jöeus* ja *Jyuexe* (Taulukko 1). Näistä viimeisin, joka ilmaantui maakirjoihin vuonna 1565, kantaa kaikuja suomen kielen genetiivimuodosta, sillä sen taustalla täytyy olla käsite *Jyväksen kylä*. N-kirjaimen poisjättäminen voi kertoa kirjurin huonosta suomen osaamisesta tai sitten taustalla piilee kansanomaisen ääntämys (*Jyväkse kylä*). Todennäköisesti jo tähän aikaan käytettiin rinnakkaismuotoa Jyväskylä. Se esiintyi kirjallisissa lähteissä ensiksi ruotsinkielisessä muodossa (*Jyues by*) vuoden 1570 maakirjassa ja suomenkielisessä muodossa (*Jyueskylä*) viisi vuotta myöhemmin. Lyhemmät muodot (*Jyuexe* ja *Jöues* muunneltuneen) jatkoivat silti olemassaoloaan – todennäköisesti sekä hallinto että kansa puhuivat seudusta vaihtelevilla nimimuodoilla.

Esimodernia suomenruotsalaista hallintokieltä tarkastellut Carl Oliver Blomqvist toteaa variaation olleen tyypillistä paikannimien kirjoitusasuille: yksi ja sama paikannimi voitiin kirjoittaa useilla eri tavoilla, samassakin lähteessä. Variaatioon vaikuttivat Blomqvistin mukaan monet seikat, kuten kirjurin käsitys kirjoitustavasta, nimimuotoa puheessaan käyttäneiden murretausta samoin kuin suomen ja ruotsin kielen kohtaamiset, jotka saattoivat joskus tuottaa puhtaita tulkintavirheitäkin.⁵⁷

⁵⁴ Digitaaliarkisto, Suomen Asutuksen Yleisluettelo, Rautalammi, Laukaa, Viitasaari, Saarijärvi 1550–1559, 31–32 (<http://digi.narc.fi/digi/view.ka?kuid=1292756>; <http://digi.narc.fi/digi/view.ka?kuid=1292757>).

⁵⁵ Digitaaliarkisto, Suomen Asutuksen Yleisluettelo, Rautalammi, Laukaa, Viitasaari, Saarijärvi 1560–1579, 29 (<http://digi.narc.fi/digi/view.ka?kuid=1294767>).

⁵⁶ Ojala-Fulwood 2017, 16–17.

⁵⁷ Blomqvist 2016, 42–51. Variaatiota käsitellään laajemmin Blomqvistin väitöskirjassa vuodelta 2017.

Jyväs kylä-muoto vakiintui hallinnon kielessä 1580-luvulla, joskin toisinaan esiintyi myös korostetun ruotsalaistettuja muotoja, kuten *Jeuesby* – ne heijastivat tietysti ruotsinkielisten tai ruotsin kieleen sitoutuvien kirjurien ja voutien puhuntaa. Maakirjat eivät enää 1550- ja 1560-luvun vaihteen jälkeen maininneet Palokkaa erillisenä maakirjakylänä, vaan sen talot sulautettiin veroluetteloissa uudestaan osaksi Jyväs kylää. Koska Jyväsjoen vanha uudisasutus oli paikannimistön uudistuttua käsitteellisesti irronnut Jyväsjoen vesireitistä ja yläjuoksun uudemmassa asutuksesta, Palokkaa voitiin todennäköisesti hallinnoida selkeämmin osana Jyväs kylää eikä erillistä maakirjakylää enää tarvittu. Asutusnimenä Palokka silti säilyi ja on olemassa edelleenkin.

Jyväsjoki ja Palokka mainitaan asutusnimenä Rautalammilla vuonna 1580 annetussa käräjätuomiossa, joka käsittelee maaomistuksista käytyä kiistaa. Toisena osapuolena mainitaan ”Thomas Madzson Jöueskyle” ja toisena kolme nimeltä mainittua Palokan talonpoikaa. Käräjillä siis käytettiin nimeä Jyväs kylä ja puhuttiin Palokasta siitä erillisenä kylänä. Kun Tuomas Matinpöika mainitaan toisen kerran samassa asiakirjassa muutamaa riviä myöhemmin, hänen asuinpaikastaan käytetään vanhaa muotoa Jyväsjoki (*Jöuesiåki*). Tuomaan kerrotaan saapuneen seudulle Saarioisten pitäjän Saaren kylästä ja asuvan Korttajärven erämaassa. Korttajärvi sijaitsi Palokan asutuksen pohjoispuolella suunnilleen kymmenen kilometriä Jyväsjoen eli Tourujoen suulta. Tuomasta luonnehditaan silti Jyväsjoen asukkaaksi siinä missä hänen kiistakumppaneitaan kutsutaan Palokan asukkaiksi (*Palåcka och Jöuesiåki boor*).⁵⁸ Vuoden 1580 maakirjaan kaikki mainitut neljä talonpoikaa on kirjattu Jyväs kylän talonpojiksi, käräjätuomiossa mainitut Palokan talonpojat jälleen kerran luettelon viimeisiksi.⁵⁹ Palokka-nimen käyttö käräjillä kertoo, että kansa itse käytti sitä puhuessaan kotipaikoistaan, ja ilmeisesti siltä pohjalta myös oikeuslaitos, vaikka verottaja ei enää sitä tarvinnut. Jää silti tulkinnanvaraiseksi, kumpaan nimeen – Jyväsjokeen vai Jyväs kylään – Tuomas identifioi itsensä. Ainakaan hän ei halunnut esiintyä Korttajärven asukkaana eikä verottajakaan halunnut tehdä niin, vaan kirjasi hänet maakirjassa pitkästä välimatkasta huolimatta Jyväs kylään.

Jyväs kyläksi muuttunut Jyväsjoen kylä näyttäytyy 1500-luvun jälkimmäisen puoliskon maakirjoissa muodoltaan ja nimeltään stabiilina, hitaasti kasvavana asutuksena. Sen lähinaapuri Keljo sitä vastoin jatkoi kirjanpidollista liikehdintäänsä. Vuoden 1586 tarkastusmaakirja aloitti käytännön, jonka mukaisesti Keljo samoin kuin Sääksmäen muut kaukaiset uudisasutusalueet eli Rutalahti ja Keuruu merkittiin maakirjoihin neljänneskunnista ja koko pitäjämästä irralliseksi kokonaisuudeksi koko pitäjän luettelon loppuun. Poikkeuksen teki vuoden 1593 luettelo, jossa Keljo ja Rutalahti merkittiin Salon neljänneskunnan loppuun. Noilla tavoin voutihallinto korosti Keljon irrallisuutta muusta pitäjämästä, muttei tuonut esiin maantieteellistä läheisyyttä suhteessa Jyväs kylään. Tästäkin esiintyy poikkeus eli vuoden 1589 tarkastusmaakirja, jonne Keljo on merkitty heti Jyväs kylän perään, siis maantieteellinen läheisyys viimein edes hetkeksi tunnustaan.⁶⁰

⁵⁸ Kansallisarkisto, mikrofilmi FR 792: RA, Finska dombrev och tingsbevis vol. 2, Käräjätuomio Sääksmäen kihlakunnan käräjillä 7.3.1580; Suvanto 1995, 336, 465.

⁵⁹ Digitaaliarkisto, Voudintilit, Häme, Sääksmäen voutikunnan maakirja ja tilikirja 1580, 11v–12r (<http://digi.narc.fi/digi/view.ka?kuid=2869718>).

⁶⁰ Lähteet ilmoitettu Taulukossa 2.

Jyväskylän alueen tilallinen järjestys kymmenysluetteloissa

Jyväskylän seudun hallinnollisia oloja mutkisti se, että kirkolliselta kannalta sekä Jyväsjoen/Jyväskylän että Päijänteenpohjan/Keljon kylät olivat osa Jämsän kirkkopitäjää, joten alueen kirkolliset verot kuten kymmenykset kannettiin sinne. Usein asia myös merkittiin maakirjoihin ikään kuin hallinnon omaksi muistutukseksi itselleen. Järjestely johtui siitä, että Päijänteen perukoiden asutus sijaitsi kaukana emäpitäjiensä kirkoista ja lähin kirkko sijaitsi juuri Jämsässä. Rautalampi ja Saarijärvi saivat ensimmäiset kirkkonsa 1560-luvulla, ja Laukaan ensimmäinen kirkko vihittiin käyttöön vuonna 1593, mutta välimatkojen vuoksi Jyväskylän seudun yhteys Jämsän kirkkopitäjään säilytettiin silloinkin. Kymmenysten ohella Jyväskylän seudun asukkaat maksoivat myös nimismiehen veronsa Jämsään, mikä kertoo heidän kuuluneen siltä osin myös Jämsän hallintopitäjän alaisuuteen.⁶¹

Kymmenysluetteloita, jotka kertovat Jyväskylän seudulta Jämsän kirkkoherralle kerätyistä kymmenysveroista, on säilynyt paljon vähemmän kuin maakirjoja. Aluetta koskevia kymmenysluetteloita on tutkittavalta ajanjaksolta tallella vain vuosilta 1556–1561. Ne tarjoavat paikallisen tilan hahmottamiseen osin aivan erilaisen näkökulman kuin maakirjat. Ensinnäkin Jyväsjoen ja sen muunnelmien paikalla lukee useimmin Leppäkoski. Koska sen veroa maksavilla talonpojilla on samat nimet kuin niillä, jotka mainitaan aikaisemmissa tai myöhemmissä maakirjoissa tai kymmenysluetteloissa Jyväsjoen kylän talollisina, Leppäkosken täytyy olla juuri Jyväsjoen kylä. Lisäksi Leppäkoski on merkitty kymmenysluetteloihin Keljon ja Palokan kylien väliin, mikä täsmää maantieteellisen todellisuuden kanssa. Kymmenysluetteloissa Palokka siis esiintyy, ainakin edellä mainittujen vuosien osalta, omana nimeltä mainittuna kylänään. Kymmenysluettelot etenevät Jyväskylän seudulle Päijänteen länsilaitoja pitkin Jämsän pohjoisten kylien Korpilahden ja Muuramen kautta ja jatkavat sitten itään kohti Sysmää, mainiten muun muassa Rutalahden. Kymmenysluettelot selvästikin kuvaavat uudisasutusalueen tilaa totuudenmukaisemmin, yhtenäisemmin ja paikallisemmasta perspektiivistä kuin maakirjat. Kymmenysluetteloiden laatijat olivat eri miehiä kuin maakirjojen, sillä vuosina 1556–1561 kymmenysluettelot laadittiin Ylisessä voutikunnassa, jonka osa Jämsän pitäjä oli, mutta maakirjat laadittiin Jyväsjoen ja Palokan osalta Mustialan voutikunnassa ja Keljon osalta Pälkäneen voutikunnassa. On mahdollista, että myös kymmenysluetteloiden laatijoita oli häirinyt kahden erillisen Päijänteenpohjaksi kutsutun asutuksen olemassaolo.

Vuoden 1556 kymmenysluettelossa ensimmäinen Leppäkosken isännistä kantaa nimeä Jöns Leppä – hän on epäilemättä sama mies kuin samanaikaisissa maakirjoissa ja muissa kymmenysluetteloissa mainittu Jöns Henriksson eli mahdollisesti Juho Henrikinpoika. Samassa kymmenysluettelossa kumpikin Palokan isännistä kantaa patronyymin asemesta lisänimeä Palock. Myös seuraavaksi merkityillä kahdella Rutalahden isännillä näyttää olevan lisänimi (Ruta ja Rwdh). Ehkä talonpojat olivat todella omaksuneet asutusnimistä itselleen lisänimiä, mutta niiden satunnainen käyttö voi viitata myös siihen, että patronyymit eivät syystä tai

⁶¹ Jokipii 1999, 592–593.

toisesta aina kantautuneet kirjurille asti ja asutusnimiin viittaavia lisänimiä käytettiin vain kirjanpidollisina täyteinä.

Nyky-Jyväskylässä ei ole kymmenysluetteloiden mainitsemaa Leppäkoski-nimistä paikkaa, eivätkä seudun myöhemmät kirkonkirjatkaan tunne sennimistä kylää. Varhaisempi tutkimus eli Saarioisten pitäjää tarkastellut Garibaldi Nyström ja ilmeisesti häntä myötäillyt Suomen seurakuntien historiaa tarkastellut K. G. Leinberg tulkitsivat nimien vaihtelun luonnehtimalla Jyväsjokea kyläksi, jonka Leppäkosken ja Palokan kylät muodostivat. Leinberg liitti Leppäkosken Tourujoessa sijaitsevaan Lohikoskeen tukeutuen lähettyvillä 1800-luvulla sijaitsevaan Leppäsen tilaan.⁶² Muitakin ehdokkaita koskelle voidaan osoittaa. Kauempana lännessä, Jyväsjärven lounaiskolkkaan virtaavassa purossa, on edelleen vesiputous, jota nykyisin kutsutaan Korkeakoskeksi, mutta on epätodennäköistä, että sitä olisi kutsuttu 1500-luvulla Leppäkoskeksi, sillä se sijaitsi Keljon kylään ja sitä kautta toiseen pitäjään kuuluvalla alueella. Myös Jyväsjärven ja Päijänteen välisessä Äijälänjoessa/salmessa on saattanut olla koskimainen virtapaikka ennen kuin se ruopattiin 1800-luvulla: läheisen Jyskänvuoren nimeä on yritetty selittää ammoisen kosken tuottamalla jyskämisellä eli jymillä. Hypoteesia ei kuitenkaan voida todentaa, eikä 1700-luvun lopulla piirrettyssä rekognosointi- eli sotilastiedustelukartassa ole Äijälänjokeen piirretty virtaavan veden merkkejä toisin kuin Haapakoskeen eli nykyiseen Vaajakoskeen.⁶³ Todennäköisimmin Leppäkoskeksi kutsuttiin juuri Lohikoskea tai ehkä jotain toista Tourujoessa eli silloiseen Jyväsjokeen kuuluneessa vesireitissä ollutta koskea, joka on sittemmin kadonnut joen patoamisten yhteydessä.

Jyväskylän seudun Leppäkoskeen viittaa todennäköisesti myös Sääksmäen pitäjän erämaaluettelo vuodelta 1554 mainitessaan Summasjärven seudulle asettuneen uudisasukkaan nimeltä Jöns Jönsson eli mahdollisesti Juho Juhonpoika, jonka nimen perässä on määre *Jhandila j Leppäkoskij* eli Leppäkosken Ihantila. Määre viitanee tässä yhteydessä kotipaikan asemesta hänen lähtöalueeseensa, sillä häntä ei mainita samanaikaisissa maakirjoissa eikä kymmenysluetteloissakaan Jyväsjoen/Leppäkosken talonpoikien joukossa – hän saattoi silti olla esimerkiksi Juho Henrikinpoika Lepän poika. Se, että kirjuri käytti prepositiota *i* eikä prepositiota *vid*, antaa ymmärtää, että Leppäkoski oli tässä yhteydessä nimenomaan asutusnimi, siis kyläksi hahmotetun kokonaisuuden nimi, eikä kosken nimi. Neljä vuotta myöhempi erämaaluettelo mainitsee Jöns Jönssonin nimen perässä määreen Jyväsjoki (*Jöuessiokij*). Nimi tuskin viittasi kotipaikkaan Jyväsjoen kylässä, vaan ilmaisi hänen muuttaneen sieltä sikäli kuin määrettä ei käytetty sukunimen oloisena lisänimenä tai kuvaamaan hänen uudistilansa sijaintia vesireitin varrella. Sittemmin Saarijärveen kuulunut Summasjärvi eli Summanen sijaitsi tosin kaukana Jyväsjoen tunnetun vesireitin pohjoisesta päätepisteestä, eikä sillä ole – ainakaan enää

⁶² Nyström 1884, 49; Leinberg 1886, 71 viite 1.

⁶³ Paikkala 2019 (2007)d, 115. Jyskänvuoren nimi voidaan selittää myös vuorella itsellään – joko sen tuottamalla jyskämisellä esimerkiksi ukkosten aikaan tai vuoren muodolla, sillä paksua ja tukevaa muotoa on Hämeessä kutsuttu jyskäksi tai jyskäleeksi; ks. Suomen murteiden sanakirja, hakusanat *jyskä*, *jyskäle* ja *jyskää* (<http://kaino.kotus.fi/sms/>). Mainittu rekognosointikartta on nähtävänä digimuodossa osoitteessa <https://jyx.jyu.fi/bitstream/handle/123456789/21337/kra%20sera%20s%20306.jpg>.

– uomallista yhteyttä Jyväsjärven kautta Päijänteeseen, mutta 1500-luvun todellisuudessa sekin saatettiin hahmottaa mahdollisista kannaksista huolimatta osana samaa reittiä.⁶⁴

Koska kymmenysluettelot mainitsevat Palokan omana kylänään, ilmeisesti myös kymmenysten kantajat halusivat selkeämmän rajan Jyväsjoen mukaan nimetyille asutukselle. Ylisen voutikunnan kymmenysluetteloita ei ole tämän vuoden 1561 jälkeen tallella, joten emme tiedä, sulauttivatko hekin Palokan Jyväsjokeen/Leppäkoskeen samoin kuin maakirjojen laatijat. Ehkä Leppäkosken käyttäminen kymmenysluetteloissa Jyväsjoen asemesta oli toisen voutikunnan hallintomiesten samansuuntainen yritys luoda asutukselle selkeä vesireitistä irrallinen identiteetti. Leppäkoski oli epäilemättä paikalliseen nimistöön kuuluva nimi, mutta se, missä määrin paikalliset asukkaat ja varsinkin kauempana Tourujoesta Jyväsjärven eteläpuolella asuvat talonpojat perheineen identifioivat itsensä sitä käyttäen, jää arvoitukseksi.

Vuoden 1561 kymmenysluettelo ei mainitse Leppäkoskea, vaan sen tilalla on neljä muuta paikannimeä, joiden alle seudun isännät on jaoteltu. Nämä ovat Ihantila (*Ihandila*), Joella, Tourula ja Jyväsjoki (*Jouesjoky*). Luetteloon kirjattuja isäntiä on tässä vaiheessa edelleen seitsemän: Ihantilassa 2, Joella 2, Tourulassa 2 ja Jyväsjoella 1. Palokka ja Keljo on merkitty erilleen omiksi kylikseen.⁶⁵ Se, että useimpien nimien alle on sijoitettu kaksi isäntää, kertoo todennäköisesti uudisasutuksen vakiintumisesta, kun kantatila oli jakautunut kahtia sukupolvenvaihdosten myötä.

Kymmenysluettelo siis mainitsee Jyväsjoen, mutta ei minään kokoavana yläkäsitteenä vaan ikään kuin yhtenä pikkukylänä toisten joukossa, jopa naapurikyliään pienempänä. Vuoden 1561 kymmenysluettelossa mainitut paikannimet ovat kuitenkin todennäköisesti ensi sijassa talojen nimiä ja sijaintikuvauksia. Tourulan nimelle voidaan esittää hämäläisiä esikuvia, joten se lienee Keljon tavoin suku- tai lisänimien mukana siirtynyt talonnimi.⁶⁶ Ihantila on todennäköisesti sama kuin vuoden 1554 eräluettelossa mainittu Leppäkosken Ihantila. Paikallishistoriallisessa tutkimuksessa Ihantila on nimien samankaltaisuuden vuoksi yhdistetty Jyväsjoen Henrik Ihannuksenpoikaan: kyseessä saattaisi olla Henrikin isän raivaama uudistila.⁶⁷ Ihantilasta toiseksi isännäksi on merkitty vuoden 1561 kymmenysluetteloön Jöns Henriksson -niminen isäntä, jolla oli siis Leppä-lisänimi vuoden 1556 kymmenysluettelossa ja joka saattaisi olla Henrikin Ihannuksenpojan poika ja Summasjärvelle Ihantilasta muuttaneen Jöns Jönsson -nimellä kirjatun uudistilallisen isä.

Nils Berndtson on isojakoasiakirjojen pohjalta esittänyt tulkinnan siitä, mitä myöhempiä alueen taloja kymmenysluetteloön merkityt seitsemän taloa vastasivat: Ihantilasta kaksi taloa vastasivat Kekkola ja Kuokkala Jyväsjärven eteläpuolella ja Äijälänjoen eli nykyisen Äijälänsalmen länsipuolella, Joella-talot kahta Äijälän tilaa Äijälänjoen/salmen itäpuolella Jyväsjärven ja

⁶⁴ Kirjuri on itse asiassa kirjoittanut vuoden 1554 luetteloon *Jöns jönsson jhandila j kosk Leppäkoski*: Digitaaliarkisto, Voudintilit, Yleisiä asiakirjoja, Sääksmäen kihlakunnan erämaaluetelot 1552–1554, 11r (<http://digi.narc.fi/digi/view.ka?kuid=1659315>); Digitaaliarkisto, Voudintilit, Häme, Akaan, Sääksmäen, Tammelan ja Someron pitäjäiden kirkollisten verojen tilikirja 1558, 25r (<http://digi.narc.fi/digi/view.ka?kuid=2004870>).

⁶⁵ Digitaaliarkisto, Voudintilit, Häme, Ylisen voutikunnan tilikirja 1561, 50v–51r (<http://digi.narc.fi/digi/view.ka?kuid=2845248>).

⁶⁶ Berndtson 1965, 92–93; Nissilä 1977, 534.

⁶⁷ Berndtson 1956, 48–49; Berndtson 91; Suvanto 1999, 80; Jokipii 1999; 180–181.

Päijänteen välissä, Tourula Tourulaa ja Huikkoa Jyväsjärven pohjoispuolella Tourujoen lähetyvillä ja Jyväsjoki Mattilaa Jyväsjärven pohjoisrannalla.⁶⁸ Ihantila ja Huikko ovat sittemmin kadonneet Jyväskylän seudun paikannimestöstä, mutta muita käytetään edelleen kaupunginosien niminä. Ihantilan sijaitessa Jyväsjärven eteläpuolella aiemmin mainittu vuoden 1554 erämaaluettelon tieto Leppäkosken Ihantilasta viittaa siihen, että Leppäkoski asutusnimenä ylsi Tourujoen lähialueita laajemmalle ja käsitti Jyväsjoen nimellä puhutun asutuksen, ainakin joidenkin puheessa.

Joella-ilmaus viittaa siihen, että sen alle merkittyjen isäntien talot sijaitsivat varsin lähellä virtaa. Kyseessä on selvästikin enemmän sijaintikuvaus kuin paikannimi. Ilmaus on uniikki seutua koskevissa veroluetteloissa. Eräällä Sääksmäen kylistä oli – ja on yhä – nimenä Vedentaka, mikä sekin kuvastaa asutuksen sijaintia käyttäen vesistöä kiintopisteenä, mutta Joella-ilmaus on päässyt kymmenysluetteloon suomen kielen rakenteiden mukaan taipuneessa adessiivimuodossa eikä esimerkiksi muodossa Jokiranta tai Joenranta. Todennäköisesti Joella-ilmaus heijastaa asukkaiden omaa puhuntaa, mutta ehkä sen käyttäminen veroluettelossa oli myös hallintomiesten yritystä selvittää uudisasutusalueen topografiaa aikana, jolloin maakirjakarttoja ei vielä laadittu. Joella-ilmaus ilmaisi Jyväsjoki-nimeä konkreettisemmin, että asutus sijaitsi virran varrella. Ehkä kirjuri tai vouti halusi selvittää eron sijainnin eli joen ja paikannimen välillä.

Ihantilan ja Tourulan osalta sijainnit olivat ilmeisesti niin selviä, että hallinto kykeni identifioimaan niiden alle kätkeytyvät neljä maatilaa talonnimien perusteella. Jyväsjoen ”alentaminen” talonnimien tasolle on kiinnostava poikkeus hallinnon selkiyttämisyrittämissä – ensinnäkin sen vuoksi, että nimellä voitiin viitata Keljoa lukuun ottamatta seudun kaikkien asutukseen, joten se oli varsin epämääräinen. Jos Berndtson on oikeassa paikallistuksissaan, hänen Jyväsjärven pohjoisrannalle sijoittamansa Jyväsjoen talo olisi sijainnut noin kilometrin päässä Tourujoesta eli Jyväsjoen vesireitistä. Jos Jyväsjoki tuon ajan katsannon mukaan sai alkunsa jo Päijänteestä eikä vasta Jyväsjärvestä eli jos se käsitti myös sittemmin Äijälänsalmena tunnetun jokiosuuden, Joella-ilmauksen alle merkityt kaksi taloa sijaitsivat puolestaan fyysisesti lähellä Jyväsjokeksi kutsuttua vesireittiä, jopa Jyväsjoen taloa lähempää. Samoin ainakin jompikumpi tuon ajan Tourulan taloista saattoi sijaita lähellä Tourujokea eli Jyväsjokea. Yhtään näistä taloista ei kuitenkaan luettu vuoden 1561 kymmenysluettelossa osaksi Jyväsjokeksi kutsuttua asutusta. On kuitenkin mahdollista, että juuri Jyväsjoen taloksi merkitty oli seudun vanhin, Ihantilaakin vanhempi, ja että joen nimestä asutuksen nimeksi muuttunut Jyväsjoki oli sillä perusteella kiinnitettävissä juuri siihen. Sekin mahdollisuus on otettava huomioon, että Jyväsjokeksi kutsuttu talo sijaitsi vuonna 1561 lähempänä Jyväsjokeksi kutsuttua vesireittiä kuin sijaintien jatkuvuutta korostava paikallishistoriallinen tutkimus on tiedostanut.⁶⁹

Aikaisempi tutkimus on sivuuttanut sen tosiasian, että vuoden 1561 kymmenysluetteloon merkityt Jyväsjärven ympäristön paikannimet eivät muodosta samanlaista kokonaisuutta kuin

⁶⁸ Berndtson 1956, 48; Berndtson, 91.

⁶⁹ Eino Jutikkalan toimittama *Suomen historiallinen kartasto 1560-luvulla* -kartasto ei auta Jyväskylän seudun tilojen sijaintia selvitetessä, sillä se ilmaisee vain Jyväskylän, Palokan ja Keljon tilojen yhteismäärän, ikään kuin sijoittaen kaikki talot Tourujoen alajuoksun varrelle (kartta 2).

sitä edeltävissä ja myöhemmissä tiliasiakirjoissa, sillä usean kilometrin päässä ja aivan toisissa järvimaisemissa sijaitsevat Haapaniemi (*Hapaniemj*) ja Oravasalo (*Orauasala*) eli myöhempi Oravasaari on merkitty Tourulan ja Jyväsjoen väliin ennen Palokkaa (Kartta 2).

Samaan luetteloon on kuitenkin Ihantilan edelle merkitty Korpilahti, Muurame ja Keljo, mikä vastaa näiden paikkojen maantieteellistä järjestystä kuljettaessa Päijännettä tai sen länsirantoja pitkin kohti pohjoista. Myös Ihantilan, Joella-talojen, Tourulan ja Jyväsjoen kirjaamisjärjestys saattaa heijastella paikallista maantiedettä, jos ajatellaan, että veronkantajat kulkivat Keljon jälkeen Jyväsjärven ja Päijänteen välistä ja Äijälänjoen ylitse kohti Jyväsjärven pohjoisrantoja ja Tourujokea. Samoin Palokan jälkeen kirjatut kylät vastaavat maantieteellistä järjestystä kuljettaessa Päijänteen itäisiä rantoja pitkin kohti Sysmää. Haapaniemen ja Oravasalon kirjaaminen ennen Palokkaa näyttää kuitenkin rikkovan muuten eheän maantieteellisen järjestyksen.

Haapaniemen yksinäistilaa olisi kuitenkin voinut pitää osana Jyväsjärven ympäristöön syntyneitä asutusta, sillä se oli Äijälänjoen/salmen suusta katsottuna lyhyen vesimatkan takana ja oikeastaan myös näköyhteyden päässä. Oravasalo sitä vastoin sijaitsi kauempana. Oravasalon uudistilan tarkka sijainti on tosin epävarma – se sijaitsi joko samannimisessä saarella tai siellä, minne myöhempi kylä syntyi. Kumpaankin pääsi Jyväskylän asutuksen ydinalueilta vain joko pitkää, mutkaista ja koskistakin vesireittiä pitkin tai ylittämällä Päijänteen ja Leppäveden välinen maakannas.

Palokan sijoittaminen Haapaniemen ja Oravasalon perään vuoden 1561 luettelossa voi olla pelkkä kirjurin virhe, mutta ehkä kymmenysten perijät jostain syystä todella kulkivat tällaista osin takaperoista reittiä pitkin. Ehkä sääolosuhteet vaikuttivat matkareittiin. Tutkittavalta ajanjaksolta ei ole säilynyt myöhempiä Jyväskylän aluetta kuvaavia kymmenysluetteloita, mutta samankaltaisia reissuja tuskin enää oli tarvetta tehdä, sillä Oravasalo kirjattiin vuodesta 1562 alkaen uuden hallinto- ja kirkkopitäjän, Rautalammin, kymmenysluetteloihin.⁷⁰

Johtopäätökset: hypoteesi uudisasukkaiden käyttämisestä asutusnimistä

Käytettävissä olevat lähteet kertovat ennen muuta varhaismodernin hallinnon pyrkimyksistä ja tavoista valvoa perifeeristä tilaa niin tarkasti kuin oli mahdollista aikana, jolloin yhteydenpito oli hidasta eikä karttojakaan ollut käytettävissä. Vaikka maatilojen määrä pysyi Jyväskylän seudulla vuosikymmenien ajan vähäisenä, jokainen tulonlähde oli tärkeä varhaismodernille valtiolle, joka kärsi kroonisesta resurssien niukkuudesta. Kirjurien ratkaisut osoittavat, että maakirjoja voitiin käyttää tekstimuotoisinakin paikallisen tilan alkeelliseen visualisointiin, vaikka varsinaisten maakirjakarttojen aika koitti vasta 1600- ja 1700-luvuilla. Kymmenysluetteloissa kirjanpidon ja maantieteen yhteys näyttää vielä selvemältä, mutta johtopäätösten tekemistä heikentää se, että kymmenysluetteloita on käytettävissä tutkittavalta alueelta maakirjoja vähemmän. Uudisasutusta koskevat kirjaamiskäytännöt palvelivat tietysti

⁷⁰ Digitaaliarkisto, Voudintilit, Häme, Ylisen voutikunnan tilikirjat 1562, 37v (<http://digi.narc.fi/digi/view.ka?kuid=2846994>).

ennen muuta voutikunnan sisäistä hallintoa – kruunu oli enemmän kiinnostunut veronkannon tuotoista kuin yksittäisistä nimistä tai tavoista merkitä niitä veroluetteloita.

Vaikka monen paikannimen perimmäinen etymologia jää avoimeksi, Jyväskylän seudun paikkoja nimetessä kiintopisteet saatiin melko tasaisesti sekä alueen asuttajista kuin sen luonnonelementeistä. Ihantila, Keljo ja Tourula näyttävät liittyvän ihmisiin, ja ehkä myös Jyväskylän alkumuoto Jyväs viittasi johonkin eränkävijään tai uudisasukkaaseen, joskin nimen voi selittää myös kuvaannolliseksi, maaperän satoisuutta tai ainakin uudisasukkaiden satotoiveita heijastavaksi. Palokan nimi puolestaan liittyi kaskenpoltoon. Jyväsjoki, Leppäkoski ja Päijänteenpohja viittasivat paikallisiin luonnonelementteihin. Jyväskylän seudun paikannimistö kehittyi jo 1500-luvulla hitaasti kohti vähemmän luontokeskeistä nimistöä, kuten Jyväskylän ja Keljon nimet osoittavat. Kehityskulkuun liittyivät satunnaisesti lähteisiin nousseet talonnimet Ihantila ja Tourula.

Hallinto käytti samoja paikannimiä kuin kansa ja päinvastoin. Jyväsjoen ja ehkä joistain muistakin paikallisista nimistä oli todennäköisesti puhuttu jo silloin, kun alue oli erämaata. Jyväsjärven nimen olemassaoloa erä- ja uudisasutuskaudella ei voida todentaa eikä järvestä tullut elementtiä, johon asutus olisi identifioitu – alueen ensimmäiset talot sijaitsivat ehkä lähempänä virtaavia kuin vellovia vesiä. Tämä koskee ainakin Jyväsjoki- ja Leppäkoski-nimiä samoin kuin varsinkin Joella-ilmauksen kautta viitattuja taloja.

Toiseen pitäjään kuuluvan Keljon asutuksen muodostuminen teki Jyväsjärvestä pikemminkin rajan kuin yhdistävän kiintopisteen. Kymmenyluetteloissa ja erämaaluetteloissa esiintyvää Leppäkoskea käytettiin toisinaan Jyväsjoen rinnakkaisnimenä. Nimen alkuperäinen tarkoite lienee ollut Jyväsjoen vesireittiin kuuluvassa Tourujoessa sijainnut koski. Jyväsjoki näyttää kuitenkin olleen yleisempi käsite tai muuttuneen sellaiseksi – jopa siinä määrin, että hallinto koki ongelmaksi tilanteen, jossa uudisasutus työntyi aina vain pohjoisemmaksi ja kuljetti Jyväsjoen käsitettä mukanaan. Hallinnon ratkaisuja olivat Leppäkoski-nimen käyttäminen kymmenyluetteloissa, Palokan esittäminen omana kylänään ja eräänlaisena Jyväsjoen asutuksen rajana samoin kuin Jyväsjoen kylän ja samannimisen vesireitin erottaminen muokkaamalla asutusnimeä. Oletettavasti kansakin jo puhui Jyväsjoen kylästä Jyväksen kylänä ja lopulta Jyväskylänä, sillä pitkällä nimellä on taipumus lyhentyä. Maakirjoissa on suomen kielen genetiiviä heijastavia nimiasuja. Adessiivimuotoinen Joella-ilmaus puolestaan on kaikkein selvimmän peräisin paikallisen väestön suusta: sitä ilmeisesti käytettiin arkisessa puhunnassa niiden kesken, jotka olivat perillä Jyväskylän seudun asutuksen sijoittumisesta paikalliseen tilaan.

Päijänteenpohja-nimestä luopuminen voidaan nähdä hallintomiesten toimenpiteenä, jolla selkiytettiin perifeerisen asutuksen identiteettejä antamalla kahdelle samannimiselle uudisasutukselle uudet nimet Keljo ja Rutalahti. Myös nämä nimet näyttävät kansalta omaksutuilta. Nimenvaihto palveli periferian valvontaa, mutta Päijänteenpohja-nimestä ei luovuttu kertarysäyksellä, vaan se putkahti vielä muutaman kerran esiin kummankin kylän kohdalla. Nimien käytöllä on aina pitkät perinteet, ja varsinkin vanhemmat ikäpolvet saattavat jatkaa väistyvien muotojen käyttöä. Päijänteenpohjan nimenvaihdos saattoi siis itse asiassa olla kansan käynnistämä – olihan sääksmäkeläistenkin helpompi puhua maistaan, matkoistaan ja sukulaisistaan, kun sekaannuksen vaaraa ei ollut. Myös Keljon nimessä alkuvuosina esiintynyt

vaihtelu (Kadio, Kedio, Kedhio) voi heijastaa hämäläisten omassa kielenkäytössä esiintynyttä variaatiota, joskin se voidaan myös tulkita aluetta ja nimistöä huonosti tunteneiden kirjurien virheiksi. Nimimuotojen vaihtelu ennen Keljo-nimen vakiintumista viittaa siihen, että hallintomiehet seurasivat kansanomaista puhuntaa.

Vertailu maakirjojen ja kymmenysluetteloiden välillä samoin kuin oikeudellisista aineistoista ja eräluetteloista sattumanvaraisemmin säilyneet tiedot osoittavat, että samaa paikallista tilaa voitiin kuvata melko samanaikaisesti eri nimillä ja eri tavoin. Jyväsjoki saattoi 1500-luvun puolivälissä olla myös Leppäkoski, jos kiintopisteeksi nostettiin joen asemesta siinä oleva koski ja sen lähellä sijaitseva asutus. Leppäkoski näyttäisi olleen ensi sijassa lähinnä paikalliseen puhuntaan rajoittunut nimi – olihan sen tarkoitekin alueellisesti paljon rajatumpi kuin pohjoista kohti vuosien mittaan venynyt Jyväsjoki, joskin se saattoi vuonna 1554 kirjatun *Jhandila j Leppäkoskij* -ilmauksen pohjalta tarkoittaa myös Jyväsjärven eteläpuolista asutusaluetta. Leppäkoski kuitenkin väistyi asutusnimenä, todennäköisesti sen takia, että paikallisistakin harvempi käytti sitä kuin Jyväsjokea ja sen toisintomuotoja.

1570-luvulla Jyväsjoki ymmärrettiin todennäköisesti ensi sijassa alueen kautta kulkevana vesireittinä, mutta siitä huolimatta Jyväskylää saatettiin vielä vuonna 1580 ja todennäköisesti myöhemminkin kutsua Jyväsjokeksi. Palokka saatettiin lukea Jyväsjoen/Jyväskylän osaksi, ja kuitenkin toisessa tilanteessa se voitiin kuvata erilliseksi yhteisöksi. Käräjillä Palokan talonpojat saattoivat ilmoittaa kotipaikakseen Palokan silloinkin, kun verottaja luki heidät osaksi Jyväskylää. Maantieteellinen etäisyys oli lyhimmillään vain parin kilometrin luokkaa, mutta koskien kautta virtaava Tourujoki ylläpiti etäisyyttä Palokkajärven ja Jyväsjärven asutusten välillä ja loi erillisiä paikallisia identiteettejä.

Tämä analyysi on kohdistunut vain yhteen, melko pieneen uudisasutusalueeseen. Laajemmat alueelliset vertailut voivat tuoda lisävalaistusta siihen, miten yleisiä tai harvinaisia Jyväskylän seudun varhaisessa paikannimistössä esiintyneet kehitysprosessit – etenkin samanaikaiset rinnakkaiset asutusnimet ja nimistön vaihtelu – ovat olleet muualla. On silti jo näiden tulosten perusteella selvää, että varhaismodernin hallintolaitoksen tuottamien lähteiden ja jopa niukkasanaisten tiliasiakirjojen avulla voidaan tavoittaa myös kansan omaa puhetta, toki vaatimattomammin kuin Daniel Lord Smailin tutkimuksen tarjoamassa esimerkissä, mutta jossain määrin kuitenkin.

Lähteet

Lähdeluettelossa mainittujen verkko-osoitteiden toimivuus on tarkastettu 26.9.2020.

Arkistolähteet

Kansallisarkisto

Mikrofilmi FR 792: RA, Finska dombrev och tingsbevis vol. 2.

Verkkoresurssit

Codices Fennici <https://www.codicesfennici.fi>

Digitaaliarkisto <http://digi.narc.fi/digi>

Google Maps <https://www.google.com/maps>

Helsingin Sanomien Aikakone <https://www.hs.fi/aikakone/>

Historiallinen Sanomalehtikirjasto <https://digi.kansalliskirjasto.fi/sanomalehti>

Jyväskylän yliopiston julkaisuarkisto JYX <https://jyx.jyu.fi/>

Karttapaikka <https://asiointi.maanmittauslaitos.fi/karttapaikka>

Keskisuomalainen <https://www.ksml.fi>

Kotimaisten kielten keskus <https://www.kotus.fi>

Maanmittauslaitos <https://www.maanmittauslaitos.fi/>

Nimiarkisto <https://nimiarkisto.fi>

Nimisampo <https://nimisampo.fi/>

Suomen Asutuksen Yleisluettelo <http://www.narc.fi/Arkistolaitos/SAY/>

Suomen murteiden sanakirja <http://kaino.kotus.fi/sms/>

Suomen Sukuhistoriallinen Yhdistys <https://www.sukuhistoria.fi/sshy>

Timo Meriluodon Vanhat Kartat <http://timomeriluoto.kapsi.fi/index.html>

Lähdejulkaisut ja primaarilähteenä käytetyt julkaisut

Bidrag till Finlands historia I:II, toim. Reinhold Hausen. Finska Statsarkivet, Helsingfors 1883.

Suomi – kartasto: Finland – kartbok. Suomen Matkailuliitto, Helsinki 1897.

Talonpoikain laki: Kuningas Kristofferin maanlain suomennos (1442) Caloniuksen kopion mukaisena, toim. Esko Koivusalo. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura & Talonpoikaiskulttuurisäätiö, Helsinki 2005.

Kirjallisuus

Ainiala, Terhi 1997. Mistä Suomen kaupungit ovat saaneet nimensä? *Hiidenkivi*, 1997:4, 19–21.

Ainiala, Terhi 2018. Paikannimien kerrostumat maaseudulla ja kaupungissa nimistöntutkijan kohteina. *Elore*, 25:1 (<https://doi.org/10.30666/elore.72817>).

Aitamurto, Seppo 1997. *Valtakunnalliset hydrologiset havaintoverkot 1996: Havaintopaikkaluettelot ja -kartat*. Suomen ympäristökeskus, Helsinki (https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/158379/SYKEmon_53.pdf).

Berndtson, Nils 1956. Jyväskylän seudun varhaisinta asutushistoriaa. *Keski-Suomi* 5, 37–50.

Berndtson, Nils 1965. *Laukaan historia 1: Vanhan Laukaan vaiheita esihistoriallisesta ajasta vuoteen 1775*. Laukaan kunta, Laukaa.

Blomqvist, Carl Oliver 2016. Skriven finska före Agricola? Finska ortnamn i finländska medeltidsdiplom. *Historisk Tidskrift för Finland*, 101:1, 26–51.

Blomqvist, Carl Oliver 2017. *Flerspråkighet eller språkförbistring?: Finska segment i svenska medeltidsbrev 1350–1526*. Uppsala universitet, Uppsala (<http://uu.diva-portal.org/smash/get/diva2:1078551/FULLTEXT02.pdf>).

Blomstedt, Yrjö 1960. Hämeen valtiolliset vaiheet. Teoksessa Jutikkala, Eino & Koskimies, Y. DS. (toim.). *Hämeen historia 2:2: Noin vuodesta 1540 vuoteen 1721*. Hämeen heimoliitto, Hämeenlinna, 5–282.

Eskeland, Tuula 2001. Stedsnavn og identitet. *Nordlit*, 10, 3–21 (<http://dx.doi.org/10.7557/13.2083>).

Gyldén, Cl. W. 1863, Suomenmaan Joet ja Järvet. Teoksessa *Suomi: Kirjoituksia isänmaallisista aineista*, toimittanut Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, toinen jakso, ensimmäinen osa. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki, 61–222 (<https://digi.kansalliskirjasto.fi/aikakausi/binding/1777939?page=1>).

Harjula, Janne, Helamaa, Marja, Haarala, Janne & Immonen, Visa (toim.) 2016. *Mankby: A Deserted Medieval Village om the Coast of Southern Finland*. Suomen keskiajan arkeologian seura & Espoon museo.

Jalkanen, K. J. 1892. *Pohjois-Hämeen Erämaat, Asutus ja Olot vuoteen 1620*. Hämeenlinna 1892 (<http://www3.jkl.fi/kirjasto/keskiaineisto/pohjois-hame.htm>).

Jokipii, Mauno 1999. Keski-Suomen vaiheet keskiajalta kunnallishallintoon. Teoksessa Jokipii, Mauno (toim.). *Keski-Suomen historia 1: Keski-Suomen vanhin historia*. Keski-Suomen liitto, Jyväskylä, 173–689.

Jutikkala, Eino 1934. *Sääksmäen pitäjän historia*. Sääksmäen kunta, Sääksmäki.

Jutikkala, Eino 1973. *Suomen asutus 1560-luvulla. Kartasto*. Suomen Historiallinen Seura, Helsinki (<https://www.doria.fi/handle/10024/167553>).

Keski-Suomen museo, Maakunnallisesti arvokkaat rakennetut kulttuuriympäristöt 2016 [inventointiraportti] (https://web.archive.org/web/20181214070726/https://www.keskisuomi.fi/filebank/25116-MAAKUNNALLISESTI_ARVOKKAAT_RAKENNETUT_KULTTUURIYMPARISTOT_2016.pdf).

Kiviniemi, Eero 1980. Nimistö Suomen esihistorian tutkimuksen aineistona. *Virittäjä*, 84:4, 319–338 (http://www.kotikielenseura.fi/virittaja/hakemistot/jutut/1980_319.pdf).

Koivusalo, Esko 1972. Seinäjärvi vai Seinäjoki – kumpi primaarinen? *Kalevalaseuran vuosikirja*, 52, 274–283.

Kulonen, Ulla-Maija Kulonen et al. (toim.) 2000. *Suomen sanojen alkuperä: Etymologinen sanakirja 3: R–Ö*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.

Leinberg, K. G. 1886. *Finlands territoriala församlingars ålder, utbildning och utgrening intill 1885 års utgång*. Svenska litteratursällskapet i Finland, Helsingfors.

- Leskinen, Teemu 2004. Nimi on paikan muisti ja peruskartta paikannimen. *Maankäyttö* 2004:1, 22–27 (http://www.maankaytto.fi/arkisto/mk204/mk204_88_leskinen.pdf).
- Lähteenmäki, Seppo 1992. *Vanha Keljo – osa nykyistä Jyväskylää: Elämänmenoa ja muisteluksia Keljon kaupunkilaistuvasta maalaisympäristöstä*. Keljon perinnekirjatoimikunta, Jyväskylä.
- Mikkonen, Pirjo 2019 (2007). Palokka. Teoksessa: Sirkka Paikkala (toim.) *Suomalainen paikannimikirja*. Kotimaisten kielten keskus, Helsinki, 318 (http://scripta.kotus.fi/www/verkkojulkaisut/julk63/SuomalainenPaikannimikirja_e-kirja_kuvallinen.pdf).
- Nissilä, Viljo 1965. Jyväskylä ympäristöineen nimistön kuvastimessa. *Kalevalaseuran vuosikirja*, 45, 218–240.
- Nissilä, Viljo 1977. Jyväskylän pitäjän asutus- ja eränimistöä. Teoksessa: Lappalainen, Jussi T. (toim.). *Jyväskylän maalaiskunnan kirja*. Jyväskylän maalaiskunta ja maaseurakunta, Jyväskylän maalaiskunta, 533–553.
- Nyström, Garibaldi 1884. Tietoja *Saarion* pitäjän asemasta ja veroista v. 1539–1572. *Historiallinen Arkisto*, 8, 47–72 (<http://urn.fi/urn:nbn:fi:sks-dor-000425>).
- Ojala-Fulwood, Maija 2017. Water and Urban Space in Late Medieval Stockholm. Teoksessa: Costlow, Jane, Haila, Yrjö & Rosenholm, Arja (toim.). *Water in Social Imagination: From Technological Optimism to Contemporary Environmentalism*. Brill Rodopi, Leiden & Boston, 28–48.
- Oksanen, Eeva-Liisa 1985. *Elimäen historia*. Elimäen kunta, Elimäki.
- Paikkala, Sirkka 2019 (2007)a. Jyväskylä. Teoksessa: Sirkka Paikkala (toim.) *Suomalainen paikannimikirja*. Kotimaisten kielten keskus, Helsinki, 115 (http://scripta.kotus.fi/www/verkkojulkaisut/julk63/SuomalainenPaikannimikirja_e-kirja_kuvallinen.pdf).
- Paikkala, Sirkka 2019 (2007)b. Keljo. Teoksessa: Sirkka Paikkala (toim.) *Suomalainen paikannimikirja*. Kotimaisten kielten keskus, Helsinki, 150 (http://scripta.kotus.fi/www/verkkojulkaisut/julk63/SuomalainenPaikannimikirja_e-kirja_kuvallinen.pdf).
- Paikkala, Sirkka 2019 (2007)c. Rutalahti. Teoksessa: Sirkka Paikkala (toim.) *Suomalainen paikannimikirja*. Kotimaisten kielten keskus, Helsinki, 389–390 (http://scripta.kotus.fi/www/verkkojulkaisut/julk63/SuomalainenPaikannimikirja_e-kirja_kuvallinen.pdf).
- Paikkala, Sirkka 2019 (2007)d. Jyskä. Teoksessa: Sirkka Paikkala (toim.) *Suomalainen paikannimikirja*. Kotimaisten kielten keskus, Helsinki, 115 (http://scripta.kotus.fi/www/verkkojulkaisut/julk63/SuomalainenPaikannimikirja_e-kirja_kuvallinen.pdf).
- Pirinen, Kauko 1982. *Savon historia II:1: Rajamaakunta asutusliikkeen aikakaudella 1534–1616*. Kustannuskiila, Kuopio.
- Radding, Lisa & Western, John 2010. What’s in a Name?: Linguistics, Geography, and Toponyms. *Geographical Review*, 100:3, 394–412 (<https://www.jstor.org/stable/25741159>).

- Raunamaa, Jaakko 2017. Finnish medieval village names based on anthroponyms in the Castle Province of Raseborg. Teoksessa Ainiala, Terhi & Saarikivi, Janne (toim.). *Personal name systems in Finnic and beyond*, 33–82 (<https://www.sgr.fi/en/files/original/ae4980b33a445e7ac320429e55503472.pdf>).
- Renvall, Pentti 1962. *Kuninkaanmiehiä ja kapinoitsijoita Vaasa-kauden Suomessa*. Tammi, Helsinki (ens. painos 1949).
- Repo, Onni A. 1937. *Jyväskylän kunnan historia*. Jyväskylän maalaiskunta, Jyväskylän maalaiskunta.
- Rinta-Tassi, Osmo 1990. *Vanhan Jyväskylän karttakirja*. Keski-Suomen museo, Jyväskylä.
- Rosendahl, Ulrika 2008. Kylä ja sen rakentajat. Teoksessa: Björkman, Sten, Piirainen, Sari, Ropponen, Liisa & Rosendahl, Ulrika (toim.). *Kylä: Keskiäikää Itämeren rannalla*. Espoon kaupunginmuseo, Espoo, 90–107.
- Rosendahl, Ulrika & Villa, Anna-Maria 2018. The Rural Landscape of Mankby: From Medieval Peasant Settlement to Royal Demesne. Teoksessa: Kouki, Paula & Kirkinen, Tuija (toim.) *Landscapes of the Past and Future: Current Finnish Research in Landscape Archaeology*. Suomen Arkeologinen Seura, Helsinki, 107–121 (http://www.sarks.fi/masf/masf_6/masf6_2018_6_rosendahl_villa.pdf).
- Schmidt Sabo, Katalin 2008. Byarkeologi i södra Sverige – nu och i morgon. *SKAS* 2008:3, 3–9 (http://www.skas.fi/wp-content/uploads/2018/03/skas3_2008.pdf).
- Seppälä, Suviaanna 2009. *Viljana, nahkoina, kapakalana: Talonpoikien maksamat kruununverot Suomessa vuosina 1539–1609*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki (<https://www.utupub.fi/handle/10024/46918>).
- Smail, Daniel Lord 1999. *Imaginary Cartographies: Possession and Identity in Late Medieval Marseille*. Cornell University Press, Ithaca (NY).
- Smail, Daniel Lord 2000. The Linguistic Cartography of Property and Power in Late Medieval Marseille. Teoksessa: Hanawalt, Barbara A. & Kobińska, Michal (toim.). *Medieval Practices of Space*. University of Minnesota Press, Minneapolis, 37–63 (saatavilla myös Ebrary-tietokannassa).
- Soininen, Arvo M. 1957. Erämaiden asuttaminen. Teoksessa: Soininen, Arvo M., Rapola, Martti, Jutikkala, Eino & Luukko, Armas (toim.). *Hämeen Historia 2:1: Noin vuodesta 1540 vuoteen 1721*. Hämeen heimoliitto, Hämeenlinna, 5–59.
- Solantie, Reijo 2012. *Ilmasto ja sen määräämät luonnonolot Suomen asutuksen ja maatalouden historiassa*. Jyväskylän yliopisto, Jyväskylä.
- Strandberg, Svante, River names. Teoksessa: Carole Hough (toim.). *The Oxford Handbook of Names and Naming*. Oxford University Press, Oxford. DOI: 10.1093/oxfordhb/9780199656431.013.35.
- Suvanto, Seppo 1995. *Yksilö myöhäiskeskiajan talonpoikaisyhdistyksissä: Sääksmäen kihlakunta 1400-luvun alusta 1570-luvulle*. Suomen Historiallinen Seura, Helsinki.
- Suvanto, Seppo 1999. Keski-Suomen eräkausi. Teoksessa Jokipii, Mauno (toim.). *Keski-Suomen historia 1: Keski-Suomen vanhin historia*. Keski-Suomen liitto, Jyväskylä, 79–110.

Taavitsainen J.-P., Vilkuna, Janne & Forssell, Henry 2007. *Suojoki at Keuruu: A mid 14th-Century Site of the Wilderness Culture in the Light of Settlement Historical Processes in Central Finland*. Suomen Tiedakatemia, Helsinki.

Tiainen, Teemu 2019. Jyväskylä Kirri 2. Arkeologinen tarkkuusinventointi ja kaivaus. Esiraportti (toistaiseksi julkaisematon pdf-tiedosto).

Tommila, Päiviö 1965. *Jyväskylän kaupungin historia 1837–1965 I*. Jyväskylän kaupunki, Jyväskylä.

Voionmaa, Väinö 1947. *Hämäläinen eräkausi*. Helsinki, WSOY.

Välimäki, Hannu 2002. *Kymmenyksistä kirkollisveroon: Kirkollisverotus Suomen evankelisluterilaisessa kirkossa reformaatiosta nykypäiviin*. Suomen Kirkkohistoriallinen Seura, Helsinki.

Taulukko 1. Jyväsjoen eli Jyväskylän nimimuotojen ja asutuksen esiintyminen veroluetteloissa vuosina 1539–1596.

vuosi	maakirja	kymmenysluettelo	lähde
1539	Jyuisjoki by		Hämeen maakirja 1539, 100
1543	Jeueszjoki		Hämeen maakirja 1543, 116
1544	Jyvesjoki		Hämeen maakirja 1544, 118
1546	Jenisioky		Hämeen maakirja 1546, 109
1548	Jouasioky		Sääksmäen voutikunnan maakirja 1548, 18v
1551	Jyvesioki		Sääksmäen voutikunnan tilikirja 1548, 20v–21r
1552	Jyvesiokj		Sääksmäen voutikunnan tilikirja 1552, 19v
1553	Jyvesioky		Sääksmäen voutikunnan maakirja 1553, 34v–35r
1554	Jyvesioky		Sääksmäen voutikunnan maakirja 1554, 21v
1555	Jyvesioky By		Sääksmäen voutikunnan maakirja 1555, 18v
1556	Jyvesioki, Jyvesioki	Leppäkoski + Palocka	Mustialan kartanon voutikunnan maakirja 1556, 9r–9v; Mustialan kartanon voutikunnan (toinen) maakirja 1556, 6r–6v; Ylisen voutikunnan tilikirja 1556, 20r
1557	Jöuesioky + Palocka	Leppekoskij + Palocka	Mustialan kartanon voutikunnan maakirja 1557, 39v; Ylisen voutikunnan tilikirja 1557, 2v
1558	Jöuesioky + Palocka	Leppekoski + Palocka	Mustialan kartanon voutikunnan maakirja 1558, 18v; Ylisen voutikunnan kirkollisten verojen tilikirja 1558, aukeama 18
1559	Jöuesioky	Jyuesyoki + Palocka	Mustialan kartanon voutikunnan maakirja 1559, 44v; Ylisen voutikunnan maakirja ja tilikirja 1559, 84r
1560	Joues + Palocka	Leppekäski + Palocka	Mustialan kartanon voutikunnan maakirja 1560, 3r; Ylisen voutikunnan kirkollisten verojen tilikirja 1560, 16v
1561	Jöues	Ihandila + Joella + Tourula +	Mustialan kartanon voutikunnan maakirja 1561, 23v; Ylisen voutikunnan kirkollisten verojen tilikirja 1561, 50r–51v

		(Hapanemj) + (Orauasala) + Jouesioky + Palocka	
1562	Jönes		Mustialan kartanon voutikunnan maakirja 1562, 10v
1564	Jöues		Sääksmäen voutikunnan maakirja 1564, 33r
1565	Jynexe/ Jyuexe		Sääksmäen voutikunnan maakirja 1565, 38r–38v; Sääksmäen voutikunnan (toinen) maakirja 1565, 47r–47v
1566	Jyuexe		Sääksmäen voutikunnan maakirja 1566, 40v
1567	Jyuexe		Sääksmäen voutikunnan maakirja 1567, 32v–33r
1568	Jyuexe		Sääksmäen voutikunnan maakirja 1568, 30r
1569	Jynexe		Sääksmäen voutikunnan maakirja 1569, 27r
1570	Jyues by, Jyues, Jyuexe		Sääksmäen voutikunnan maakirja 1570, 14r, 15r–15v, Sääksmäen voutikunnan (toinen) maakirja 1570, 24v
1571	Jyues		Sääksmäen voutikunnan maakirja 1571, 13r (samalla nimimuodolla Sääksmäen voutikunnan hopeaveroluettelossa 1571, 183r)
1572	Jyuexe		Sääksmäen voutikunnan maakirja 1572, 17r–17v (nimimuodolla Jyouexe Sääksmäen voutikunnan tilikirjan manttaaliveroluettelossa 1572, 55r–55v)
1573	Jyuexe		Sääksmäen voutikunnan maakirja 1573, 18r
1574	Jyuexe		Sääksmäen voutikunnan maakirja 1574, 18r
1575	Jyueskylä		Sääksmäen voutikunnan maakirja 1575, 14v–15r
1576	Jyueskylä		Sääksmäen voutikunnan maakirja 1576, 15r
1577	Jyuäs		Sääksmäen voutikunnan maakirja 1577, 15r–15v
1578	Jyuäs		Sääksmäen voutikunnan maakirja 1578, 13r
1579	Jöues		Sääksmäen voutikunnan maakirja 1579, 16v
1580	Jöues		Sääksmäen voutikunnan maakirja 1580, 11v–12r
1581	Jöueskyle		Sääksmäen voutikunnan maakirja 1581, 21r
1582	Jöueskyle		Sääksmäen voutikunnan maakirja 1582, 23r–23v
1583	Jywäskylä		Sääksmäen voutikunnan maakirja 1583, 23r–23v
1584	Jywäskylä		Sääksmäen voutikunnan maakirja 1584, 22r
1585	Jeueskylä		Sääksmäen voutikunnan maakirja 1585, 23v–24r
1586	Jeueskylä		Sääksmäen voutikunnan maakirja 1586, 21r
1587	Jeuesby		Sääksmäen voutikunnan maakirja 1587, 28v
1588	Jeuesby		Sääksmäen voutikunnan maakirja 1588, 27r–27v

1589	Jäuesby, Jöweskylä by		Sääksmäen voutikunnan maakirja 1589, 28r; Sääksmäen voutikunnan tarkastusmaakirja 1589, 25v–26r
1590	Jyuäskylä		Sääksmäen voutikunnan maakirja 1590, 17r
1591	Jyueskylä		Sääksmäen voutikunnan maakirja 1591, 15v
1592	Jyueskylä		Sääksmäen voutikunnan maakirja 1592, 15v
1593	Jeuesby		Sääksmäen voutikunnan maakirja 1593, 24v– 25r
1595	Jyffueskylä		Sääksmäen voutikunnan maakirja 1595, 25r– 25v
1596	Jyffuäs kylä		Sääksmäen voutikunnan maakirja 1596, 17r

Lähteet on luettu Digitaaliarkiston kautta osoitteessa <http://digi.narc.fi>.

Taulukko 2. Päijänteenpohjan eli Keljon asutuksen ja nimimuotojen esiintyminen veroluetteloissa vuosina 1543–1596.

vuosi	maakirja	kymmenysluettelo	lähde
1543	Peiantenpochia (S), Peijentenpoia (L)		Hämeen maakirja 1543, 121, 122
1544	Päijende (R), Kelijo (S), Päienpohia (K)		Hämeen maakirja 1544, 121, 124
1546	Peientenpochia/Peijen (S), Kedhio/Kedio (L), Peientenpochia/Peijene (R), Peijentenpochia (K)		Hämeen maakirja 1546, 112, 113, 115; Hämeen (toinen) maakirja 1546, 59v, 60r, 60v, 62v
1548	Kadio (L), Peientenpohia (S)		Sääksmäen voutikunnan maakirja 1548, 19v, 21v
1551	Kedhio by (L), Peijentenpochia (S)		Sääksmäen voutikunnan tilikirja 1551, 30r, 32r
1552	Kedio (L), Peietenpochia (Valdo) (S)		Sääksmäen voutikunnan tilikirja 1552, 28v, 29v
1553	Kedio (L, S)		Sääksmäen voutikunnan maakirja 1553, 28r, 29v
1554	Kedio (L), Kelio (S)		Sääksmäen voutikunnan maakirja 1554, 14v, 17r
1555	Kedjo by (L), Kelio (Valdo by) (S)		Sääksmäen voutikunnan maakirja 1555, 13r, 15r
1556	Kedio (L), (Valdo by) (S)	Kelijo	Pälkäneen voutikunnan maakirja 1556, 14v, 17r; Ylisen voutikunnan tilikirja 1556, 19v
1557	Keljo (S), Kelio (L)	Kelio	Pälkäneen voutikunnan maakirja 1557, 3v; Ylisen voutikunnan tilikirja 1557, 2v
1558	Kelio (S), Keliä (L)	Kelio	Pälkäneen voutikunnan maakirja 1558, 17v, 18r; Ylisen

			voutikunnan kirkollisten verojen tilikirja 1558, kuvasivu 18
1559	Keliä (S)	Kelio	Pälkäneen voutikunnan maakirja 1559, 3v; Ylisen voutikunnan tilikirja ja maakirja 1559, 84r
1560	Keliä (S)	Kelio	Pälkäneen voutikunnan maakirja 1560, 5v; Ylisen voutikunnan kirkollisten verojen tilikirja 1559, 16v
1561	Kelijo (S), Kelijo (L)	Kelio	Pälkäneen voutikunnan maakirja 1561, 11v, 13r; Ylisen voutikunnan tilikirja 1561, 50v
1562	Kelio (S) (vain yksi tila)		Pälkäneen voutikunnan maakirja 1562, 12r
1564	Kelio (L), Kelijo (S)		Sääksmäen voutikunnan maakirja 1564, 19r, 20r
1565	Kelio (S), Keliä (L), Kelio (S, L)		Sääksmäen voutikunnan maakirja 1565, 23v, 25v; Sääksmäen voutikunnan (toinen) maakirja 1565, 29r, 32r
1566	Keliä (S), Kelio (L)		Sääksmäen voutikunnan maakirja 1566, 23v, 26v
1567	Kelio (L, S)		Sääksmäen voutikunnan maakirja 1567, 28r, 30r
1568	Kelio (L), Kelioi (S)		Sääksmäen voutikunnan maakirja 1568, 26r, 28r
1569	Kelio (L), Kelioi (S)		Sääksmäen voutikunnan maakirja 1569, 23r, 25r
1570	Kelio (S) (vain yksi tila)		Sääksmäen voutikunnan maakirja 1570, 13v (Salon neljänneskunta puuttuu Sääksmäen voutikunnan toisesta tätä vuotta koskevasta maakirjasta)
1571	Kelio (S) (vain yksi tila)		Sääksmäen voutikunnan maakirja 1571, 11r (samalla nimimuodolla myös Sääksmäen voutikunnan hopeaveroluettelossa 1571, 144v)
1572	Kelioij (S) (vain yksi tila)		Sääksmäen voutikunnan maakirja 1572, 14r (samalla nimimuodolla myös Sääksmäen voutikunnan tilikirjan manttaaliveroluettelossa 1572, 53r)
1573	Kelioi (Valdo by) (S) (vain yksi tila)		Sääksmäen voutikunnan maakirja 1573, 15r
1574	Kelioij (Valdo) (S) (vain yksi tila)		Sääksmäen voutikunnan maakirja 1574, 15r
1575	Kelioij (Valdo) (S) (vain yksi tila)		Sääksmäen voutikunnan maakirja 1575, 21r

1577	Kelioij (Waldoo) (S) (vain yksi tila)		Sääksmäen voutikunnan maakirja 1577, 23r
1578	Kelioij (Waldoo) (S) (vain yksi tila)		Sääksmäen voutikunnan maakirja 1578, 21r
1579	Kellio (S) (vain yksi tila)		Sääksmäen voutikunnan maakirja 1579, 21r
1580	Kellio (S) (vain yksi tila)		Sääksmäen voutikunnan maakirja 1580, 19r
1581	Kellio (S) (vain yksi tila)		Sääksmäen voutikunnan maakirja 1581, 18r
1582	Kellio (S) (vain yksi tila)		Sääksmäen voutikunnan maakirja 1582, 20v
1583	Kelioij (S) (vain yksi tila)		Sääksmäen voutikunnan maakirja 1583, 20v
1584	Kälöij (S) (vain yksi tila)		Sääksmäen voutikunnan maakirja 1584, 20v
1585	Kellio (S) (vain yksi tila)		Sääksmäen voutikunnan maakirja 1585, 21r
1586	Kelio (S) (vain yksi tila), Kelioby		Sääksmäen voutikunnan maakirja 1586, 18v; Sääksmäen voutikunnan tarkastusmaakirja 1586, 17r
1587	Kelio		Sääksmäen voutikunnan maakirja 1587, 22r
1588	Kelio		Sääksmäen voutikunnan maakirja 1588, 20r
1589	Kelio, Keliä		Sääksmäen voutikunnan maakirja 1589, 21r; Sääksmäen voutikunnan tarkastusmaakirja 1589, 26r
1590	Kelio		Sääksmäen voutikunnan maakirja 1590, 20v
1591	Kelio		Sääksmäen voutikunnan maakirja 1591, 19r
1592	Kellio		Sääksmäen voutikunnan maakirja 1592, 19r
1593	Kelio (S)		Sääksmäen voutikunnan maakirja 1593, 17r
1595	Keloi		Sääksmäen voutikunnan maakirja 1595, 19r
1596	Keliä		Sääksmäen voutikunnan maakirja 1596, 21r

Lähteet on luettu Digitaaliarkiston kautta osoitteessa <http://digi.narc.fi>. Kylien nimien perässä olevat, sulkeisiin merkityt kirjaimet tarkoittavat maakirjoihin merkittyjä Saarioisten hallintopitäjän neljänneskuntia, joiden osaksi Päijänteenpohja eli Keljo on merkitty: K = Konho, L = Liattula, R = Ritvala, S = Salo. Vallon kylän (lähteissä Valdo) mainitseminen tarkoittaa tilanteita, joissa Päijänteenpohjan eli Keljon kylä on merkitty Vallon kylän osaksi.